

RECENZIE

HEIMANN, Mary. *CZECHOSLOVAKIA. THE STATE THAT FAILED.* New Haven and London : Yale University Press, 2009, 406 s. ISBN 978-0-300-14147-4

Autorka je britská historička, absolventka Oxfordskej univerzity; jej hlavnou špecializáciou sú dejiny katolíckej cirkvi v Anglicku, ale sa venuje aj „Československu v dvadsiatom storočí 1918–1992“, ako uvádza jej stránka na webe University of Strathclyde (akoby bolo bývalo Československo aj v nejakom inom storočí).¹ Publikovala výsledky svojich výskumných prác z oblasti „cirkevných, kultúrnych a intelektuálnych“ dejín. Časom ju však tak „fascinovalo“ Československo ako vyučovací experiment a prostriedok, ako oživiť študentom medzinárodné vzťahy dvadsiateho storočia, že všetko iné opustila, naučila sa po česky a presťahovala sa do Českej republiky (pobývala v Prahe, Poděbradoch, Brne a možno bola aj na Slovensku v Bratislave), kde strávila dva roky pohrúžená do „*intensive archival research*“. V súčasnosti pôsobí na spomenutej univerzite v Glasgowe, kde podľa informácie na záložke tohto jej diela prednáša zmes anglických intelektuálnych a európskych politických dejín.

Kniha Mary Heimann je rozdelená do 11 kapitol, na jej konci je poznámkový aparát k jednotlivým kapitolám, zoznam prameňov a literatúry a tiež register. Publikácia obsahuje 324 strán textu a 32 strán poznámok, 4 mapky, 18 fotografií a 31 strán zmiešaného menného a vecného registra.

Pri čítaní tohto rozsahom veľkého, ale obsahom veľmi skromného, maximálne neobjektívneho až diletantského spisu, o „štáte, ktorý neuspel“, čitateľ nevdopak začne uvažovať aj nad tým, že koľko odvahy a až prebujneného sebavedomia musí mať človek, ktorý o svojej vlastnej práci napíše, že „*A particularly Habsburg way of conceiving of national identity – as tied to language and culture even more than to race or religion – ended twice in the creation, and twice in the destruction, of a state called Czechoslovakia. It also led its peoples into authoritarianism, demagoguery and caused millions unnecessary suffering. It is time to abandon the whig interpretation of Czechoslovak history.*“ (s. 324). V tejto súvislosti si možno položiť otázku, ak sa M. Heimann prihovára za opustenie ľavicového alebo pokrokového výkladu československých dejín, či je naozaj vhodné na začiatku 21. storočia snažiť sa takúto interpretáciu nahradiť akýmsi reakčným, extrémne pravicovým a jednostranným prístupom namiesto pokusu o objektívne hodnotenie? Je až smiešne autorkino tvrdenie, vraj Česi a Slováci majú podobný spôsob prístupu k národnej identite, aký mali Habsburgovci. Podobnými „duchaplnými“ tvrdeniami sa hemžia desiatky strán tohto spisu.

No, ale potom by sme sa mohli opýtať, načo zaznamenávať takýto pamflet vo vedeckom periodiku zameranom na dejiny a ich objektívny, seriózný výskum? Nuž preto, lebo v tomto prípade si ani recenzenti tohto diela nespĺnili svoju úlohu, naopak, dali sa celkom oklamať tvrdeniami autorky o „*podrobnom výskume v archívoch a knižniciach*“ a vo svo-

¹ <http://www.strath.ac.uk/humanities/courses/history/staff/heimannmarydr/>

jich hodnoteniach (informuje o tom aj záložka publikácie) uviedli, že je to nielen vedecký spis založený „na archívnych dokumentoch“, ale dokonca „konečná, definitívna, najlepšia“ podoba politických dejín Československa (!).² Autorka vraj, okrem iného, odhaľuje aj Alexandra Dubčeka, ktorý je považovaný za národného hrdinu a štandardného nositeľa demokracie, pričom on bol len „aparátčikom“ bez akýchkoľvek princípov. Táto prelomová (!) práca „*should become the standard history of Czechoslovakia for years to come*“. Dúfajme však, že sa tak nestane. A aj preto sa touto publikáciou treba zaoberať, lebo vyšla pod hlavičkou renomovanej Yalskej univerzity v anglickom jazyku a bude teda dlhý čas ovplyvňovať nielen mnohých mladších historikov a študentov neovládajúcich češtinu alebo slovenčinu, ale aj širšiu verejnosť a komunitu záujemcov o dejiny Československa a dejiny strednej Európy nielen v anglosaskom svete. Aj reklama na záložke knihy veľmi „zasvätené“ informuje budúceho čitateľa, že vraj ide o „*groundbreaking history, based on archive sources*“ a autorka „*controversially argues against the simplistic Western view of Czechoslovakia as a plucky little country unfortunate in its neighbours which was sacrificed first to Hitler and then to Stalin.*“ M. Heimann teda prináša argumenty proti takému pohľadu, že Československo bolo iba malou odvážnou krajinou, ktorá nemala šťastie na susedov a obetovali ju najprv Hitlerovi a potom Stalinovi...

Nuž, ak to tak nebolo, aké našla Mary Heimann vlastne argumenty pre svoje celkom opačné stanovisko? Veď podľa nej hlavným vinníkom mníchovskej krízy bol český a slovenský šovinizmus, a nie Hitlerove agresívne plány, o ktorých dnes môže pochybovať už len malé dieťa, ale nie historik akéhokoľvek zamerania (úvod, s. xx). V ďalšom texte budem dokumentovať ono „archívne štúdium“ autorky a jeho výsledky. Uvediem aj ten archívny materiál, o ktorý sa autorka „opiera“ pri tomto vraj prevratnom diele o dejinách Československa, ktoré si robí nároky dať za nesprávnym hodnotením tohto neúspešného umelého štátu vytvoreného len na základe intríg a propagandy definitívnu bodku a uviesť ho na správnu mieru. Lebo podľa Mary Heimann išlo o štát, ktorý nebol len obeťou, ale aj páchatelom netolerantného nacionalizmu a české a slovenské úradné miesta nesú spoluzodpovednosť spolu s veľmocami nielen za mníchovskú krízu, ale tiež za vojnové prenasledovanie Židov a Rómov, za brutalitu povojnového vyhnania Nemcov a Maďarov (a vlastne etnickú čistku), za pád či neúspech Pražskej jari (!), a aj za pochmúrnu realitu československého komunizmu.

Ak by som mal stručne a jasne zhodnotiť prácu M. Heimann, musím napísať, že išlo o úplne zbytočne vynaloženú námahu. Autorka neprispela k objektívnemu poznaniu dejín Československa ničím novým a v podstate len zhrnula názory a stanoviská sudetonemckých a maďarských kritikov Čechov a Slovákov, pričom je prirodzené, že sama ako cirkevná historička nezabudla pridať ani kritické protičeskoslovenské postoje najreakčnejších náboženských kruhov (najmä katolíckych a kalvínskych). Ale výsledok (podľa informácie v úvode knihy) jej dvojročného úsilia je naozaj taký tristný, že v takomto prípade sa celkom

² REISZ, M. The mythbuster. Online: [http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?storycode=Book Review: Mary Heimann, Czechoslovakia: The State That Failed](http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?storycode=Book+Review+Mary+Heimann,+Czechoslovakia:+The+State+That+Failed). London : Yale University Press, 2009, 409340, FOGARTY, R. S. Book Review : Mary Heimann, Czechoslovakia : The State That Failed. London : Yale University Press, 2009. In. *European History Quarterly*, vol. 41, July 2011, Nr. 3., *Ms Heimann ably highlights the holes and contradictions in Czechoslovak history. Her archival research and attention to detail is exemplary.* 'Economist', 21st November 2009, 'For anyone with a serious interest in Czech history, this is an essential work.' KUZNIK, F. *The Prague Post*, 24th March 2010 atd.

opodstatnene poukazuje na škodu spôsobenú prírodou výrubom stromov na výrobu takýmto obsahom potlačeného papiera. Inak to ale ani nemohlo dopadnúť, ak si uvedomíme nielen veľké časové rozpätie, ale predovšetkým veľkú zložitosť pertraktovanej problematiky, kam patria nielen pomery v mnohonárodnostnom Rakúsko-Uhorsku minimálne od roku 1867, prvá a druhá svetová vojna, školstvo, kultúra, ekonomika, štatistika, voľby, roky 1948, 1968 či 1989, československé légie, pozemková reforma, dejiny politických strán a mnohé ďalšie. Ale ani to nestačí, autorka sa púšťa vo svojich dobrodružných výskumných hypotézach až do obdobia Samovej ríše a aj „väčšej“ Moravy, teda podľa nej „Greater Moravia“, hoci v angličtine je už dávno všeobecne akceptovaný termín Great Moravia (Veľká Morava).

Každému z týchto čiastkových problémov sa mnohí naši slovenskí alebo českí špecialisti musia venovať celé roky, ak nie celoživotne, aby prenikli do ich hĺbky a poznali ich vo všetkých súvislostiach. Žiadnemu odborníkovi nie je potrebné zdôrazňovať ani vysvetľovať, že takmer všetky tieto okruhy otázok si vyžadujú mnohoročné štúdium, osobné skúsenosti, znalosti reálií nielen českého a slovenského, ale aj nemeckého, poľského, maďarského a aj rusínskeho, ukrajinského a ruského prostredia. To nikto nemôže zvládnuť za kratučké dva roky, z ktorých Mary Heimann ešte k tomu časť venovala aj jazykovému štúdiu, hoci češtinu sa už učila aj predtým v Británii. Strávila údajne aj veľa času štúdiom v našich knižniciach a archívoch, medzi ktorými uvádza aj Slovenský národný archív, ale v poznámkovom aparáte napríklad ku kapitolám 1 – 5 (ale ani k ďalším) sa žiadny slovenský archív, žiadne archívne fondy uložené na Slovensku nevyskytujú, hoci v úvode ďakuje anonymnému štábu Slovenského národného archívu za pomoc. Spracúva väčšinou materiály druhotné: memoáre, tlač a odbornú literatúru, pričom je jej zoznam veľmi rozsiahly a mala by čo robiť, aby za dva roky všetku tú knižnú a časopiseckú produkciu naozaj, čo aj len zbežne, prečítala, hoci z nej chýbajú mnohé dôležité práce najmä v českom a slovenskom jazyku (napríklad práce Zdeňka Tobolku, Milady Paulovej, Karola Medveckého, Štefana Janšáka, Roberta Kvačka, Lóranta Tilkovského, Martina Vietora, Aleny Bartlovej, Mariána Hronského, Milana Zemka, Petra Zelenáka, Jaroslava Opat, Stanislava Poláka, Romana Holca, Natálie Krajčovičovej atď.). To isté sa týka aj literatúry o Podkarpatskej Rusi, kde sa takmer vo všetkom opiera o práce Paula Roberta Magocsiho a Vincenta Shandora, ale o žiadnu prácu súčasného českého, slovenského (Matoušek, Pop, Švorc) alebo ukrajinského historika (Vereš, Tokar, Hrančak, Chudanyč, Goľdmaš a iní).³ Je potom pochopiteľné, že pri svojom apriórne negatívnom a účelovom (k cirkevnej historičke sa celkom opodstatnene hodí aj termín jezuitskom) prístupe k téme svojej knihy, nemohla dospieť k iným tvrdeniam, ako len k tým, že napríklad československé zahraničné vojsko – légie bola len propaganda určená na demoralizáciu rakúsko-uhorskej armády, že Masaryk bol nacionalista, že v rokoch 1945 – 1948 boli násilne vyhnaní Nemci a Maďari (pričom nie je schopná rozlíšiť odlišnosti medzi týmito dvoma etnikami a prístupom k nim v Čechách a na Slovensku) a mnohé iné. V prípade cirkevnej historičky je úplne nepochopiteľné, že sa napríklad pri Jánovi Husovi či Petrovi Chelčickom a v časti svojej knihy, kde sa zmiňuje o stredovekých herézach, neopiera aj o české monografie, či už dvojice Vlastimil Kybal – Václav Novotný, alebo o práce popredných znalcov husitského hnutia Jaroslava Macka, alebo Františka Šmahela, ale uspokojuje sa s anglicky písanými prehľadnými prácami, či do-

³ ŠNICER, I. Ukrajinská historiografia o okupácii Zakarpatskej Ukrajiny a štátoprávnom postavení podkarpatského územia v rokoch 1939–1944. In MITÁČ J. (zost.). *Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938–1945*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2011, s. 262-272.

konca niekoľkostranovými informáciami v encyklopédiách (J. R. Strayera a M. Lamberta).

Ľudia sú omylní a každý z nás robí menšie i väčšie chyby. Je však rozdiel, ak ide o chybu neúmyselnú a náhodnú a na druhej strane o chyby, ktoré prezrádzajú nedostatočnú orientáciu v materii, úmyselnú tendenčnosť a neobjektívny prístup. Autorka sama podáva dôkazy o tom, ako hlboko sa jej podarilo preniknúť do problematiky na mnohých miestach svojej „najlepšej“ histórie neúspešného československého štátu. Na strane 5 sa napríklad zmieňuje o Pressburgu/Prešporku, pričom Pozsony uvádza až na strane 12, a pripomína, že mesto obývalo obyvateľstvo hovoriace väčšinou nemecky a maďarsky, ale napriek tomu mu v roku 1919 dali podľa nej slovansky znejúce meno Bratislava. O tom, že už k roku 907 je v Salzburských análoch zmienka o Brezalausburcu a ani o nejakom Braslavovi, tým menej o Poznanovi či Hont–Poznanovcoch⁴ nemá ani tušenie, rovnako ako o tom, že už Šafárik a štúrovci používali tiež ten slovansky znejúci názov, ktorý podľa nej zaviedli až v roku 1919. Tu sa ale mohla zmeniť aj o iniciatíve pomenovať mesto názvom „Wilsonovo mesto“ alebo Wilsonov, čo by bolo pre anglosaský svet iste zaujímavé, pretože sa na to už pozabudlo. Podľa autorky boli Slováci obyvateľmi uhorských (či maďarských) vysočín (Hungarian highlands), čím myslí asi Felvidék, a vôbec nič nevie o státisícoch Slovákov južne od Dunaja a Ipľa, v Budapešti, alebo na Dolnej zemi. Na strane 7 sa dozvedáme preverne novú a veľmi závažnú informáciu, že územie označené ako „Slovensko“, bolo tak nazvané len po prvej svetovej vojne. Heimann poučuje aj o tom, že slovenskí nacionalisti verili, že sú potomkami „slovanského“ a „kresťanského“ štátu „Väčšia“ Morava z dvoch dôvodov. Jednak, aby mohli poukazovať na to, že boli tisíc rokov utláčaní a jednak preto, aby mohli katolíci aj protestanti tvrdiť, že kresťanstvo a slovanský jazyk sú dve strany jednej nacionalistickej mince. Keď sa už toľko zmieňuje o Morave, mohla by tu uviesť aj to, že sa staroslovenčina stala (jav celkom výnimočný) v 9. storočí štvrtým liturgickým jazykom – popri hebrejčine, gréčtine a latinčine – ale to sa jej anglosaskí čitatelia nedozvedia, zato o českom a slovenskom nacionalizme a šovinizme čítajú na každej strane.

Autorka nedokázala zvládnuť ani základnú orientáciu v mnohých faktoch, za ktorých neznalosť, alebo skonfundovanie sa dáva nedostatočná u nás už na základnej škole: Samov štát vraj existoval v 9. storočí (s. 7), bibličinu vraj používali len protestanti a bernoláčinou sa zase písali len náboženské traktáty (s. 12). Maticu slovenskú podľa nej zatvorili v roku 1874 a keďže Vavro Šrobár, Pavel Blaho a aj Anton Štefánek boli podľa nej všetci slovenskí luteráni (!), bol potom celkom logicky aj *Hlas* protestantský časopis (s. 17). Podľa autorky úloha légii, s ktorými je spojených „mnoho heroických legiend“, bola viac propagandistická ako vojenská (aj keď spomína napríklad bitku pri Zborove) a ich úlohou bolo v prvom rade demoralizovať (!) krajanov v rakúsko-uhorskej armáde, väčšina ktorých (tú pravdu však nikto nepopiera) naďalej poslušne bojovala za Habsburgovcov (s. 32). Vôbec nespomína to, že väčšina legionárov boli skutoční vlastenci, a preto išli do odboja doma alebo za hranicami opäť aj v rokoch druhej svetovej vojny a padol ich v nej podstatne väčší počet, alebo zomreli v nacistických koncentračných táboroch (napríklad Ivan Markovič). Načo by to aj spomínala, veď by tým oslabilu svoju argumentáciu, že légie boli len propaganda.

Je veľa pravdy v tom, že sa vraj čitateľ tejto knihy dozvie o Československu také veci, o ktorých nič netušil a mnohé informácie sú tu podávané inak, ako ho to učili na strednej škole. Viaceré kapitoly prezrádzajú ťažký intelektuálny zápas Mary Heimann so zvolenou témou, ktorej zložitost' bola očividne nad jej sily a obvykle nad ňou aj víťazí v takom sme-

⁴ LUKAČKA, J. *K otázke etnického pôvodu veľmožského rodu Hont-Poznanovcov*. Online: http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2010/texty_2_2010/lukacka.pdf

re, že nedokázala do nej nielen hlbšie preniknúť, ale ani sa len orientovať v základných veciach. O tom, ako Heimann ani zďaleka nepochopila význam a príslušné proporcie prelomových období dejín českého a slovenského národa, svedčí napríklad aj to, že v registri máme odkaz na Luxemburskú dynastiu (s. 392) – Ján Luxemburský, Karol IV. a Žigmund Luxemburský (tá „líška ryšavá“), o ktorej píše na stranách 6 a 7 – ale nenájdeme tam zmienku napríklad o Luhačoviciach, hoci táto kniha je o „neúspešnom“ Československu, a nie o stredovekej slávnej ére Českého kráľovstva. Pre Heimann nebolo predsa potrebné zdôrazňovať to, čo pomáhalo pripravovať pôdu pre vznik toho štátu, o ktorom napísala knihu, ale ktorý napriek tomu, tak veľmi nemá rada.

Zdá sa jej, že všetko, čo si prečítala v sekundárnych prácach, alebo všetko, o čom len počula počas svojho dvojročného pobytu v Čechách pochopila, ale opak je pravdou. Tu sa najviac prejavuje jej absolútna neznalosť oných archívnych prameňov, na ktoré sa opakovane odvoláva ako ona, tak aj jej recenzenti.⁵ Veľa jej chýba, ako už bolo spomenuté, aj zo základnej literatúry a napríklad zo slovenských novín pozná len *Pravdu a Slováka*, oveľa dôležitejšie *Národné noviny*, *Slovenský týždenník* alebo *Slovenský denník* nepozná. Na Pribinových oslavách v Nitre 13. – 15. augusta 1933 nebolo 150 000 ľudí, ako uvádza autorka (s. 74). Podľa odhadov to bolo 30 000 – 100 000 ľudí, pričom pravdepodobnejšia je skôr tá nižšia ako vyššia hranica a stíhaných bolo 98 osôb (Heimann uvádza, že zatkli 150 ľudí).⁶

Názorným prejavom jej skutočnej odbornosti, ale aj hierarchie ideových a morálnych hodnôt je to, ak o československých parašutistoch, ktorí v máji 1942 v Prahe potrestali zločinca Reinharda Heydricha, na stranách 137 – 139 opakovane píše ako o úkladných vrahoch (assassins) a o tejto regulárnej vojenskej operácii československých vojakov (pritom oni už pred svojim odchodom na misiu z Anglicka veľmi dobre vedeli, že z toho nemôžu vyviaznuť živí) ako o úkladnej vražde (assassination). Hoci to možno prekladať aj ako atentát, v prvom momente každého napadne len ten úkladný vrah. Celkom iste by bolo v tejto súvislosti vhodnejšie písať o tejto akcii, ak už nie ako o „execution“, tak aspoň „killing“. Do tejto línie autorkinho výkladu potom zapadá aj potrestanie vojnových zločincov po roku 1945 (hoci nemožno poprieť, že v dôsledku vojny trpeli aj mnohí nevinní Nemci a Maďari), čo sú podľa nej len etnické čistky (kapitola 6). Vojenských aj iných historikov iste prekvapí jej „objav“, že nielen Rumunom, ale aj Maďarom sa podaril ich „odskok“ od Hitlera a zmenili strany od Osi k Spojencom (! s. 141), zatiaľ čo Tiso sa s ním spojil tak tesne, že...

Podobne ako iní autori tohto typu, ani M. Heimann sa ani len náznakom nenamáha poukázať na to, že to, čo sa po prehratej vojne v rokoch 1945 – 1948 dialo Nemcom a Maďarom zo strany niektorých Čechov a Slovákov, robili oni Čechom a Slovákom už na jeseň 1938 (a hlavne potom v období 1939 – 1945) v čase mieru a bez toho, že by Československo vojnu prehralo. Nielen západní spojenci obetovali Československo, ale ono sa aj samo obetovalo pod tlakom nezmeniteľného súbehu zložitých okolností. A nebolo to zo zbabelosti, ako sa tvrdilo vtedy a tvrdí sa to na mnohých stranách aj dnes, pretože, keď nastal čas

⁵ Podľa bádateľských listov archivovaných v Slovenskom národnom archíve (SNA) v Bratislave M. Heimann nikdy v období od roku 1992 až do vydania jej „konečnej, definitívnej, najlepšej“ hlboko „researched and highly readable“ histórie toho strašného a neúspešného štátu Československo, aby sa mohla stať autorkou týchto „groundbreaking“ československých dejín nebola, a teda nič tam neskúmala a žiadny fond tam neprebádala. Tento ústav však vo svojej knihe napriek tomu uviedla zrejme z toho dôvodu, aby jej nikto nemohol vyčítať, že slovenské archívne fondy vynechala. Takýto prístup je úplne detinský, veď každý relevantný odborník vie, že bádanie sa dá doložiť alebo vyvrátiť podľa bádateľských listov. (Tu ďakujem pracovníkom SNA, ktorí mi moje úvodné podozrenie aj potvrdili na základe svojej evidencie.)

⁶ BARTLOVÁ, A. *Využitie tradícií a jubilejných osláv v propagačnej politike HSLŠ v prvej polovici 30. rokov 20. storočia*. Online: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2004/08Bartlova.html>

bojovať, českí aj slovenskí vlastenci bojovali ako doma, tak aj na zahraničných frontoch. Pravda, Mary Heimann necíti potrebu to zdôrazniť (spomína ako Lidice, tak aj Ležáky, ale boli aj Tokajik, Kľak, Ostrý Grúň, Baláže, Kalište a ďalších viac ako 100 vypálených českých, moravských a slovenských dedín)⁷ a ani pripomenúť obeť českého a slovenského odboja, a ak, tak len v takom kontexte, že boli zbytočné. Ako SNP, tak aj český odboj popisuje nanajvýš povrchno a stručne. A pri SNP sa nezabudne zmieniť aj o tom, že vraj, aký je to len zavádzajúci názov, veď krajina bola okupovaná až po porážke tejto rebélie (! s. 142) a Golian bol podľa nej už počas prípravy povstania plukovníkom. Samozrejme, musí sa otrieť aj o padlých na Dukle, ktorá sa podľa nej stala podobným propagandistickým „nacionalistickým“ heslom ako bitka pri Zborove z 1. svetovej vojny (s. 143). Tak isto je podľa tejto ostrovtipnej logiky aj Košický vládny program, kde sa hovorí o potrestaní domácich kolaborantov ako z radov Čechov a Slovákov, tak aj z radov Nemcov a Maďarov, pre Heimann len príležitosťou zbaviť štát všetkých Nemcov a Maďarov a vytvoriť národný štát Čechov a Slovákov. To však vôbec nie je pravda a aj súčasnosť to potvrdzuje, pretože Maďari a Nemci dnes žijú ako v Čechách, tak aj na Slovensku, hoci Nemcov v Čechách zostalo len minimum (s. 145). Podľa tejto autorky bolo v májovom Pražskom povstaní zbytočne zabitých 1 693 Čechov a 935 Nemcov, čo podľa nej, ale nezavinila úplne zbytočná snaha Nemcov bojovať aj po tom, čo 2. mája 1945 už začalo platiť prímerie, ale nedostatok podpory Spojencov (s. 148).

Na záver, ak by sme vyšli z titulku knihy, že Československo – aj keď ani ono nebolo dokonalé, zápasilo v rôznych obdobiach tragického 20. storočia, ktoré ho stavali pred rozdielne výzvy, s mnohými problémami a malo aj veľa chýb – bol štát, ktorý neuspel, treba pripomenúť, že to ani zďaleka nebol taký neúspešný a zlý štát, ako to vykresľuje autorka. Bol to štát, ktorý vznikol po dlhom úsilí predkov dnešných generácií žijúcich na oboch stranách rieky Moravy a stal sa domovom nielen pre Čechov, Slovákov a Rusínov, ale aj pre tu žijúce národnosti, teda aj pre Nemcov, Maďarov atď. Bola to voľba zaslepených politických predstaviteľov týchto menšín, že sa k Československu postavili nepriateľsky a pomáhali ho zničiť. Až na jeseň 1938 a v ďalších rokoch nastali pre jeho obyvateľov, vrátane národností, tragické časy dvoch totalitných režimov. Pre Slovákov znamenala Československá republika zavŕšenie ich národnej emancipácie a polozenie základov aj pre ich budúcu štátnu emancipáciu. V priebehu trištvrte storočia sa slovenský národ premenil z nesvojprávneho objektu, ktorého samotná existencia sa popierala, v platného člena európskeho spoločenstva, vznikli tu slovenské školy, kultúrne ustanovizne, samospráva. Politicky, hospodársky a kultúrne Slováci aj za pomoci vyspelejšieho a silnejšieho českého národa, zastavili svoje zaostávanie a dobehli ostatné civilizované národy vo svojom okolí. Tento v podstate veľmi krátky proces, by bez Československa bol len ťažko predstaviteľný. Národnostné menšiny mali v Československu napriek všetkým kritikám často dokonca priaznivejšie podmienky pre svoj všestraný rozvoj ako vo svojich materských krajinách, žili v lepších sociálnych hospodárskych i kultúrnych pomeroch, na čo poukazovali už mnohí súčasníci v rokoch 1918 – 1938.⁸ V článku renomovaného maďarského spisovateľa Zoltána Fábryho, ostrého kritika osudu Maďarov v Československu v období 1945 – 1948⁹, sa dokonca uvádza citát z maďarského periodika *Egyetemi Híradó*, ktoré po Viedenskej arbitráži konštatovalo, že

⁷ VRAŽDA, D. *Vypálené obce dostali medaily*. In SME, 19. 3. 2010.

⁸ FÁBRY, Z. *Masaryk magyar emléke*. (Masarykova maďarská pamiatka.) In FÁBRY, Z. *Merre vagy Európa? Kisebbségek a vádlottak padján*. (Ktorým smerom si Európa? Menšiny na lavici obžalovaných.) Pozsony (Bratislava) : Pannónia Kiskönyvtár, 1991, s. 30-33. Článok pôvodne vyšiel v novinách Új Szó 7. 3. 1950.

⁹ FÁBRY, Z. *Obžalovaný prehovori*. Bratislava : Kalligram, 1994.

je „tragické, že napríklad stupeň zaškolenia a vzdelanosti Maďarov žijúcich pod českým útlakom (tzn. v Československu v rokoch 1918–1938 – pozn. F.V.), predovšetkým roľníctva je oveľa vyšší ako u obyvateľstva Dolnej zeme, v okolí Segedína alebo v ktoromkoľvek kraji materskej krajiny!“ (tzn. potrianonského Maďarska – pozn. F.V.).¹⁰ To ostatne konštatujú aj oficiálne materiály maďarských úradov z tohto obdobia.¹¹ Ak sa tento štát dnes len kritizuje ako „neprirodzená alebo chybná konštrukcia“, treba brať do úvahy aj krátky čas, ktorý bol napriek všetkým jeho chybám, ale predsa len demokratickému Československu daný, a merať ho nie dnešnými očami, ale porovnávať ho aj s jeho okolím v prvej polovici 20. storočia.

Ferdinand Vrábek

RAJLICH, Jiří – MAJTENYI, David. *JAN FERAK A TI DRUZÍ. ČESKOSLOVENŠTÍ INTERGRIGADISTÉ, LETCI A LETOUNY V OBČANSKÉ VÁLCE VE ŠPANIĚLSKU 1936-1939.* Cheb : Svět křídel, 2012. 744 s., ISBN 978-80-87567-07-4

V marci tohto kalendárneho roka sa mi na stôl dostala nová odborná publikácia pod názvom *Jan Ferak a ti druzí s podtitulom Českoslovenští intergrigadisté, letci a letouny v občanské válce ve Španělsku 1936-1939*. Autori, Jiří Rajlich a David Majtenyi, ako už napovedá názov publikácie, upriamili obsah diela nielen na objasnenie životných osudov niektorých Čechov a Slovákov, ktorí sa aktívne zúčastnili španielskej občianskej vojny v rokoch 1936 – 1939, a ktorí mali vo vlasti, resp. v Španielsku, osobnú skúsenosť s letectvom a lietaním, ale podrobne rozpracovali aj problematiku československej materiálno-technickej pomoci legítimnej vláde Španielskej republiky formou fiktívneho predaja leteckého materiálu Estónsku.

Už po prelistovaní rozsahom objemnej, viac než sedemstostranovej odbornej publikácie z chebského nakladateľstva Svět křídel bolo zrejme, že svoju osobitú pečať jej nezameniteľne „vtlačil“ súčasný najvýznamnejší český letecký historik Jiří Rajlich, riaditeľ historicko-dokumentačného odboru Vojenského historického ústavu v Prahe. Chronologické priblíženie najdôležitejších historických medzníkov vojny, dopĺňajúce sprievodné texty, podrobné biografické portréty vybraných historických osobností, prehľadný poznámkový aparát, veľké množstvo dobových fotografií (časť z nich doslova raritných) s podrobným popisom a rozsiahly prehľad použitých domácich a zahraničných prameňov, to sú neprehliadnuteľné znaky Rajlichových odborných prác, ktoré v uplynulom období s úspechom vydali nielen české, ale aj viaceré zahraničné vydavateľstvá.

Po dôkladnom oboznámení sa s obsahom ich diela možno konštatovať, že ťažisko precíznej vedeckej práce je postavené na kritickej analýze publikovaných informácií o nevšednom osude letca Jana Feráka, ktorý nebol v minulosti českým a slovenským milovníkom leteckej literatúry neznámy. Oboznámili sa s ním nielen na stránkach niekoľkých populárnych publikácií a statí venovaných jeho osobe, ktoré vyšli v povojnovom období, ale po prvýkrát už na konci 30. rokoch minulého storočia z článkov, ktoré na základe jeho osobných zážitkov boli publikované v časopise *Ahoj*.

¹⁰ FÁBRY, Z. *Jarossizmus*. In FÁBRY, ref. 5, s. 71-74, 73.

¹¹ Maďari z južného Slovenska sa často na nové pomery po Viedenskej arbitráži a pripojení rozsiahlych území ČSR k Maďarsku (1938) sťažovali rôznym orgánom v Budapešti. Pozri: TILKOVSKÝ, L. *Južné Slovensko v rokoch 1938–1945*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 48- 81, najmä 50, 51, 55.

Autori, na základe profesionálnej analýzy archívnych materiálov odborne spravovaných v domácich archívoch (napr. VÚA-VHA Praha, NA Praha, ABS Praha, SOKa Všetín, ZAO-O, SOKa Kroměříž), zahraničných archívovh (napr. VHA Bratislava, RGASPI Moskva, ACIR Ženeva), štúdia odbornej literatúry a rôznych pôvodných dobových písomností, uviedli rokmi zidealizovanú ferákovskú legendu na pravú mieru, resp. ako sa uvádza v publikácii, využili bádateľskú výzvu a z väčšej časti aj „rozplietli zapletenú niť“ Ferákovho dramatického a v konečnom dôsledku aj tragického životného príbehu, ktorý sa skončil v studených vodách Barentsovoho mora.

V tejto súvislosti treba oceniť profesionálny prístup autorov, ktorí vecne, bez akéhokoľvek škandalizovania, na základe dochovaných dobových dokumentov, osvetľujú zrejmé dôvody „odchodu“ Jana Feráka z čs. brannej moci, keď z mladíckej nerozvážnosti, neuváženým páchaním drobných krádeží „stratil“ svoje krídla.

Napriek uvedeným morálnym pokleskom nad ním nevynášajú dodatočné súdy, ale vykresľujú ho ako letca nepochybne zručného, odvážneho a statočného, a to aj navzdory tomu, že značnú časť svojich hrdinských zážitkov zo španielskeho vojnového neba si pribánil, resp. privlastnil. Jeho osobnú odvahu náležite oceňujú vzhľadom na skutočnosť, že bojové lety vykonával na morálne zastaraných lietadlách republikánskeho letectva nedosahujúcich technický štandard leteckej techniky protivníka, ktorá bola podporená aj jeho kvantitatívnou prevahou.

Autorské duo na úplný záver tejto rozsiahlej a na informácie nabitej kapitoly zhodnotilo život Jana Feráka takto: ... „*Já ve svém žalozpěvu za mrtvým přítelem mohu jen prohlásit, že sice možná podle dnešních pacifistických zásad nebyl váženou osobností, rozhodně ale byl podle jakýchkoliv měřítek skutečným mužem.*“

V ďalšej časti diela predstavili čitateľovi v osobitných kapitolách životné osudy ďalších československých *Španelákov*: Andreja Beleša (1899 – 1952), Rudolfa Bolfíka (1913 – 1941), Jana Dokládala (1904 – 1938), Karola Gabulu-Kříža (1910 – 1937), Rudolfa Johna (1912 – 2000), Vincenca Kocmana (1917 – 1968), Karla Krála (1911 – 1937), Josefa Souška (1909 – 1937), Zdeňka Talaša (1910 – 1937), Jaroslava Uhlířa (1912 – 2000) a Karla Vejvodu (1905 – 1968), z ktorých sa len päťica po rôznych životných peripetiách dožila konca druhej svetovej vojny.

Poslednú časť publikácie, ako už bolo spomenuté v úvode recenzie, venovali podrobnému objasneniu problematiky dodávok leteckého materiálu legitímnej vláde Španielskej republiky formou fiktívneho predaja leteckého materiálu Estónsku.

Okrem opisu udalostí spojených s dodávkami lietadiel Aero A-101, Letov Š-231, Š-131, Š-331 a Avii Av-51 a ich pôsobeníu v Španielsku svoju pozornosť venovali aj opisom posledných pokusov Československa vo veci odpredaja morálne zastaranej leteckej techniky a materiálu „estónskemu“ záujemcovi. „*Jeho*“ zahraniční nákupcovia deklarovali seriózný záujem o také množstvo leteckej techniky a materiálu, že mnohým zainteresovaným bolo od začiatku jasné, že predaná technika nikdy nebude slúžiť tomuto oficiálnemu záujemcovi. Čs. strana však k tomuto morálnemu a de facto aj právnenému problému pristúpila, vzhľadom na značné finančné možnosti nakupujúceho, ktorý na tento účel disponoval sumou 370 miliónov Kč v britskej mene, veľmi pragmaticky, keď konštatovala, že „*nám nepřísluší zkomumati, jak bude dále s tímto materiálém naloženo, je-li skutečne určen pro vlastní potřebu kupujícího, nebo bude-li s ním dále obchodováno, až již kamkoli*“. Takto získané finančné zdroje následne hodlala investovať nielen na nákup čs. vojenských lietadiel modernej technickej konštrukcie, ktorých výkonnosť by nezaostávala za výkonmi najznámejších typov vojenských lietadiel svetových mocností, ale aj do vývoja ďalších nových prototypov lieta-

diel. Je zrejme, že takéto rozhodnutie by malo priaznivý vplyv aj na ďalší rozvoj vlastného leteckého priemyslu.

Na záver možno povedať: Rajlichovi a Majtenyimu sa podarilo spracovať vynikajúcu vedeckú publikáciu, v ktorej aj náročnému čitateľovi podali ucelený vecný a objektívny obraz o účasti Čechov a Slovákov v španielskej občianskej vojne. Zároveň na stránkach publikácie rozkryli zákulisie lukratívneho obchodu so zbraňami, v tomto prípade čitateľovi priblížili problematiku dodávok, ale aj následné použitie čs. leteckej techniky v Španielsku. A nielen to, čitateľ v publikácii nájde množstvo ďalších zaujímavých informácií o tomto krvavom konflikte, ktorý sa odohral v predvečer doposiaľ najväčšieho vojnového konfliktu v dejinách ľudstva.

Peter Šumichrast

FEST, Joachim. *HITLER: KOMPLETNÍ ŽIVOTOPIS*. Praha : Naše vojsko, 2008, 783 s. ISBN 81020609465

S trochou nadsadenia možno povedať, že o Adolfovi Hitlerovi bolo za takmer 70 rokov od jeho smrti napísané všetko. Hoci historici nie sú v otázke interpretácie kariéry nemeckého diktátora jednotní (čo je koniec koncov prirodzené), v jednom sa zhodnúť musia: jeho meno zostáva podnes výborným predajným artiklom a magnetizuje pozornosť čitateľov. Aj oproti zahraničiu pomerne chudobný slovenský knižný trh poskytuje záujemcom veľké množstvo „hitlerologickej“ literatúry. Pravda, skutočne kvalitných monografií, ktoré nenadchnú len peknou obálkou a atraktívnym titulom, je málo ako šafranu.

Autor knihy *Hitler: Kompletní životopis* Joachim Fest (1926 – 2006) zažil éru nacizmu na vlastnej koži. Napriek nepríjemným skúsenostiam s režimom Fest vo svojej tvorbe nepodľahol emocionálnym limitom a dokázal si zachovať vedecký nadhľad. Pre odmietavý postoj otca k jeho členstvu v *Hitlerjugend* bol vylúčený zo školy a štúdiá musel dokončiť na katolíckej internátnej škole vo Freiburgu. Vojenskej službe v radoch jednotiek hitlerovského Nemecka sa však vzhľadom na dátum narodenia vyhnúť nemohol. Festovo nasadenie ale nemalo dlhé trvanie a ako príslušník *Wehrmacht* bol už zakrátko po narukovaní zajatý vo Francúzsku. Po skončení vojny vyštudoval históriu, právo, sociológiu, germanistiku a dejiny umenia na univerzitách vo Freiburgu, Frankfurtu a Berlíne. Postupne pracoval vo viacerých periodikách, rozhlasových stanicích a na univerzitách.

O nesporne vysokej úrovni Festovho diela vypovedá okrem množstva pozitívnych recenzií i fakt, že pôvodné vydanie z roku 1973 vyšlo aj po vyše troch desaťročiach prakticky v nezmenenej podobe. Nekonvenčné závery odporujúce zjednodušujúcim hodnoteniam iných autorov a neštandardná kultivovanosť textu, ktorý vďaka brilantnosti autorovho štýlu dostáva miestami až umelecký nádych, ho spoločne s Alanom Bullockom a Ianom Kershawom zaraďujú do trojlístka elitných Hitlerových životopiscov. Joachim Fest sa ako *Zeithistoriker* nikdy nehlásil k žiadnej historickej škole. Vo svojej tvorbe sa neupínal na obmedzujúce metodologické či ideové princípy, a tak svojím *Hitlerom* vytvoril nový vzor modernej biografie osobnosti 20. storočia, ktorá je hutnou kombináciou tradičného pozitivizmu s prvkami psychohistórie a historickej antropológie.

Obsah diela tvorí osem „kníh“ (*Život bez cieľa, Cesta do politiky, Roky čakania, Doba boja, Uchopenie moci, Roky príprav, Víťaz i porazený a Skaza*), delených ďalej na menšie kapitoly. Okrem faktografického popisu Hitlerovho života chronologicky od detstva až po smrť sa Fest zameriava prioritne na Führerov svetonázorový vývoj, jeho vnútorný myšlien-

kový svet a tiež rysy jeho privátneho života mimo teatrálnych kulís politiky. Práve bravúrnymi psychoanalytickými exkurzmi posunul vnímanie osobnosti nemeckého diktátora do novej roviny, na úrovni vyššieho uvažovania o histórii.

Je pozoruhodné, že Fest v celom diele bilancuje skôr Hitlerove úspechy, než neúspechy. Príčiny jeho vzostupu príliš nehľadá v nemeckej spoločnosti, ale v ňom samom. Hlavnú postavu knihy prezentuje ako talentovaného politika, ktorý „vedel, ako na to“. Vedel, ako bojovať v rôznych dobách proti svojim politickým oponentom, ako úspešne riskovať a zhostiť sa všetkých ponúkaných príležitostí, no predovšetkým ako sa vcítiť do kože nemeckého národa a zachytiť jeho nálady a priania. Dokázal využiť lákadlá programov iných strán a rafinovane zmobilizovať všetky vrstvy spoločnosti od sociálne najslabších po kartelistickú smotánku. Svoje zručnosti praktizoval na celej Európe, prevrátiac na ruby celý versailleský systém. Súčasne sofistikovane, dlho bez preliatia krvi, získaval všetko, po čom zatúžil.

Ducha doby pochopil lepšie, než ktokoľvek iný a za svojimi princípmi si stál v každej jednej chvíli. Svoje zásadné rozhodnutia ľutoval len málokedy, neustúpil od predstáv „správneho“ usporiadania sveta a svojej revolúcii dominoval od začiatku až do trpkého konca. Festov Hitler nie je žiaden blázon, ale odvážny, politicky veľmi bystrý a mnohokrát drzý človek. Fest zaujímavo rozčlenil jednotlivé fázy jeho kariéry – nie podľa historických míľnikov, ale podľa dominujúcich prejavov Führerovho politického vývoja a vonkajšieho správania na:

1. Fázu príprav, ideologického zretia a politických experimentov,
2. Fázu ústrednej postavy nemeckej politiky,
3. Fázu omylov, chýb a kľčovitosti spejúcu k porážke.

Ako Fest zdôrazňuje na viacerých miestach svojho diela, Hitler bol síce vnútorne človekom 19. storočia, Nemecko však dostal do modernej doby – a to aj napriek tomu, že sa sám považoval za pešiaka „starej Európy“, za osamelého romantického hrdinu, ktorého idey zostali v konečnom účtovaní nepochopené. Pre celý antropologický rozmer biografie je typický farbistý popis alter ega, strnulej sochy, ktorú zo seba Führer vytvoril, pričom svoje pravé „ja“ zatlačil na jej úkor do úzadia. Hitler oň, zdá sa, ani nikdy nejavil záujem. Nebol schopný žiť bežným životom; svoj život vnímal ako sériu veľkolepých predstavení pred publikom v póze neohrozeného hrdinu.

Maska, pod ktorou sa Hitler celý život schovával, úplne zruinovala jeho súkromie. Báľ sa odhalenia čo i len najmenších drobností, ktoré ho mohli kompromitovať. Čím väčšmi stúpala jeho sláva, tým väčšmi sa rozrastal ľudoprázny priestor okolo neho. Izolácia mu však politicky vyhovovala a bariéru odstupeu nedokázal prekonať nik. Nemal žiadnych priateľov, všetky vzťahy s okolím boli vyložene formálne a umelé, no najtragikomickéjšie zo všetkého vyznieval jeho strach z prezradenia dôverného pomeru s Evou Braunovou. Úzkostlivo sa obával nalomenia vymodelovanej pózy posvätnéj autority. V Hitlerovej prítomnosti nebolo možné viesť normálny dialóg. Pokiaľ sa v spoločnosti dostal k slovu Führer, ostatní poslucháči boli odsúdení do role štatistov, pred ktorými si nahlas utriedoval myšlienky a stváral vízie *Neuordnungu*. V opačnom prípade sa utiahol a pohrúžil do svojho sveta a ignorujúc okolie budoval vzdušné zámky predstáv vo svojej myslí.

Fest venuje svoju pozornosť aj vykresleniu Hitlerovho zdravia a životosprávy. Ako je známe, bol zásadovým nefajčiarom, nepil, vyhýbal sa dokonca aj káve, čiernemu čaju a od 30. rokov sa vzdal mäsitej stravy. Obával sa totiž možných ťažkostí, ktoré mohli byť prekážkou pri napĺňaní zaumienených cieľov. Rápidnemu zhoršeniu zdravotného stavu sa napokon beztak nevyhol, i keď ten vyplýval predovšetkým z psychických problémov a narušeného biorytmu. Najmä na konci vojny odmietal rady lekárov, uzatvoril sa do de-

presívneho prostredia berlínskeho bunkra a v obave z atentátu a infekcií nevychádzal von. Postupne upadal fyzicky i duševne, slabla mu pamäť a schopnosť sústrediť sa. Jeho reakcie boli ešte menej predvídateľné, než predtým, často sa striedali euforické stavy s cholerickými výbuchmi hnevu sprevádzané hysterickými záchvatmi bezmocného plaču.

Pri rekonštrukcii Hitlerovho myšlienkového sveta Fest veľmi svojsky, no pritom logicky a presvedčivo analyzuje inšpiratívne zdroje Führerovej politickej taktiky. Jeho interpretácia na prvý dojem môže šokovať, avšak pri hlbšom zamyslení sa mu čitateľ musí dať za pravdu. Podľa Festa Hitlerov koncept ideálnej nemeckej spoločnosti (v širšom poňatí i ľudskej civilizácie ako takej) a jeho „pozemské poslanie“ vychádzali z náboženských, presnejšie kresťanských východísk, adaptovaných podľa svojho gusta a potrieb.

Hitler, ktorý bol v mladosti vychovávaný v katolíckom duchu a formálne sa viery nikdy nevzdal, odkopíroval od cirkvi metódy kontroly a ovládania mäs. Svoje politické rozhodnutia považoval za jediné správne a neomylné, čím sa v analógii kládol na roveň pápeža stojaceho na čele vlastnej, sekularizovanej „cirkvi“ – NSDAP, resp. SS, ktorých alfu – omegu tvorilo pravidlo oddanej poslušnosti autoritám v autoritársky hierarchizovanom systéme. Sám seba pritom považoval za spasiteľa podobného Kristovi, ktorého misiou počas pozemského bytia je vykúpiť Nemecko a spolu s celým kultúrnym svetom ho zachrániť pred – jeho rétorikou povedané – zhubnými nádormi civilizácie: bolševizmom, židovstvom a rasovou nečistotou. Osobite vojnu proti Sovietskemu zväzu bral veľmi vážne ako boj dvoch svetonázorov na život a na smrť a napriek jej v podstate kolonizátorskému charakteru ju prirovnával ku križiackym výpravám. Pre operáciu „Barbarossa“ zanevrel na ostatné bojiská a vojenský neúspech považoval za najväčšie sklamanie kariéry.

Dosiahnutie spomínaných cieľov ospravedlňovalo akýkoľvek zločinný ťah, akúkoľvek akciu či lož. Ako inými slovami poznamenalo spoločne s Festom viaceró autorov, Hitler viedol svoje národnosocialistické hnutie na eschatologickom základe, tzn. seba prezentoval ako poslednú hrádzu pred prívalom mravného a duchovného úpadku, v ktorom videl životnú hrozbu pre Nemecko. Onú dekadenciu hodnotil na princípe biblického boja dobra proti zlu ako vražedný nešvár a rozhodol sa proti nemu všetkými silami bojovať.

Mnohé z Hitlerových prejavov i replík v súkromných rozhovoroch dokazujú priam jeho posadnutosť mystikou a symbolikou. Často sa pasoval do role mesiáša vyvoleného prozreteľnosťou. Politické a vojenské víťazstvá považoval za jej vôľu a vlastnú osobu za jej dieťa s epochálnym predurčením. Doslova sa vtelil do pózy náboženskej postavy: veril v neporažiteľnosť svojich ideálov a ľudia verili v neho. Širokým vrstvám Nemcov, ponížených versailleskou zmluvou a zdecimovaných dvoma ťažkými hospodárskymi krízami, dával nádej na lepší zajtrašok. Pod dojmom Hitlerových neohrozených triumfov do roku 1940 mnohí, vrátane niekdajších skeptikov, začali podliehať fáme o jeho genialite. Robert Ley svojho vodcu nazval „jediným človekom, ktorý sa nikdy nemýli“, Hans Frank „osamelým bohom“ a jeden z dôstojníkov Waffen-SS dokonca väčšou postavou, než sám Boh, pretože ten mal podľa jeho slov len 12 nasledovníkov, kým Hitler má za sebou veľký národ.

Falošná viera Führera neopúšťala do posledných dní, ani vtedy, keď sovietske tanky stáli na predmestiach Berlína. Stále veril, že ho prozreteľnosť neopustí a nedovolí, aby padol v sutinách zničenej metropoly vlastnej krajiny. Meditujúc pri obraze Fridricha Veľkého v izbe bunkra sa nostalgicky utápal v absurdných paralelách: dúfal, že podobne, ako pruskému kráľovi pred beznádejne vyzerajúcou bitkou, ktorý rovnako uvažoval nad samovraždou, aj jemu znenazdajky pomôže „boží prst“ a situáciu zvráti o 180 stupňov. Hitlerovo sebavedomie a presvedčenie o nadľudskom pôvode prerastalo všetky predstaviteľné hranice – neúspech Stauffenbergovho atentátu nielenže pripísal prozreteľnosti, ale údajne ho dokonca pokladal za znamenie o vlastnej nesmrteľnosti.

V skutočnosti sa však z Hitlera stával muž bez ideí, programu a cieľov. Prestali ho zaujímať udalosti ako také, dôležitejšie preňho bolo ich zobrazenie pred verejnosťou. Uchvátený mystickými legendami začal túžiť po katastrofe do všetkých dôsledkov, po grandióznom zániku. Pôvodne zamýšľal uniknúť do svojho horského sídla Obersalzberg a odtiaľ pokračovať v boji do posledného muža. Na apel Goebbelsa však napokon zotrval v Berlíne, nad ktorým mal prevziať osobné velenie a v závere bojov padnúť na jeho troskách, čo malo korešpondovať s obrazom Führerovej „historickej veľkosti“. Všade naokolo seba cítil zradu, prepadal pocitom sebaľúti a pohrdajúc nemeckým národom i vlastným životom priam bažil po vynútenej smrti v duchu hesla „nech prežije silnejší“. Ako píše Fest, napriek tomuto samovražednému pudu predsa len nestratil všetku silu a v kútiku duše stále veril v obrat. Na samom sklonku existencie tretej ríše sa azda najväčšmi prejavila iracionalita jeho i ostatných nacistických pohlavárov: podvedome zmierení s nezvratiteľným osudom sa plne oddali sebaklamom. Hitler v zanedbateľných úspechoch rozkladajúcich sa ríšskych ozbrojených síl videl rozhodujúci úder bolševikom, Goebbels si nechával vypracovávať horoskopy, sledovali sa konjukcie planét a vesmírne znamenia. Poslednou planou nádejou, po ktorej podľa Festa vypukla v bunkri hotová explózia radosti, bolo úmrtie amerického prezidenta Roosevelta v apríli 1945. Treba snáď dodať len toľko, že jeho smrť nemala na priebeh vojny žiaden vplyv.

Hitler počas éry svojho pôsobenia zmazal rozdiely medzi vierou a ideológiou – viera sa stala ideológiou a ideológia zároveň vierou. Akiste, Führerovo „mesiášstvo“ bralo inšpiráciu viac zo stredovekých rytierskych legiend o Percivalovi či Lohengrinovi, než z ukrižovaného Krista. Taká forma vykúpenia sveta pre neho bola slaboštvom hodným zavrhnutia, ktoré stálo v kontraste s nacistickou náukou. Imponoval mu skôr obraz spásy skrz víťazstvo ušľachtilých ideálov. Hitlerova predstava mala jednoduchú podobu: svet ovládaný Európou, Európa Nemeckom a Nemecko árijskou rasou. Rovnako odmietol kresťanské učenie o pokore a utrpenie povýšil na utrpenie za túžbu po moci. Najvyššou zo všetkých hodnôt však pre neho do poslednej chvíle zostal národný socializmus. Ako sa sám vyjadril: „*Kto chápe nacionálny socializmus len ako politické hnutie, ten o ňom moc nevie. V skutočnosti je viac ako náboženstvo, je vôľou smerujúcou k vytvoreniu nového človeka.*“ Hitlerova moc napokon umožnila vzostup demokracie, voči ktorej sám tak vehementne brojil. Porážka diktátora, ktorý sa stal zrejme skutočne „najväčším Nemcom všetkých čias“, ako sa provokatívne pýta Fest (i keď, prirodzene, v negatívnom kontexte), národný socializmus vo svojej čistej podobe definitívne pochovala a spolu s tým postavila piliere novej Európy.

Festova biografija je výborným príkladom neštandardného pohľadu na osobnosť, tešiac sa nevšednej pozornosti fanúšikov historickej literatúry z celého sveta. Skĺbenie tradičných rankeovských prístupov, na ktorých autor vyrastal, s novými metódami, pútavosti textu nepochybne iba prospieva. Otázkou zostáva, či bude mať nemecký historik, považovaný mnohými za najlepšieho Hitlerovho životopisca, svojich pokračovateľov alebo zostane jeho dielo v tomto smere osihotené...

Anton Hruboš

SCHOFIELD, Carey. *RUSKÁ ELITA. BRIGÁDY SPECNAZ A VÝSADKOVÉ JEDNOTKY*. Praha : Naše vojsko, 2011. 240 s. ISBN 9788020611833

Publikácie pojednávajúce o špeciálnych armádnych jednotkách a ich najznámejších bojových operáciách patria medzi českými a slovenskými čitateľmi k veľmi obľúbeným.¹ Obrovskú prevahu na knižnom trhu majú v tomto smere diela zaoberajúce sa špeciálnymi jednotkami „západných“ armád, predovšetkým britskej SAS a amerických Rangers či Navy SEAL.² V poslednom období však badať vzrastajúci záujem odbornej i laickej verejnosti aj o publikácie o elitných oddieloch bývalého Sovietskeho zväzu, resp. Ruskej federácie. Tieto jednotky sú známe pod označením Specnaz, čo je skratkou ruského slovného spojenia „špeciálneho naznačenie“, teda v slovenčine oddiely špeciálneho určenia. V Sovietskom zväze pôsobili Specnaz v armáde (označované Specnaz GRU³), ale aj v tajnej službe KGB a v oddieloch ministerstva vnútra. Po rozpade Sovietskeho zväzu v roku 1991 sa jednotlivé brigády Specnaz stali súčasťou nielen armády Ruskej federácie, ale aj Ukrajiny, Bieloruska a Uzbekistanu. V súčasnosti má vlastné oddiely Specnaz ruské ministerstvo obrany, ministerstvo vnútra, aj tajná služba FSB (nástupkyňa KGB). Aktuálny počet príslušníkov armádnych Specnaz v Ruskej federácii je ťažké presne určiť, odhady sa pohybujú v rozmedzí 6 000 – 15 000 mužov.⁴

Českému a slovenskému čitateľovi sú jednotky Specnaz známe predovšetkým vďaka prekladom publikácií ruského autora píšuceho pod pseudonymom Viktor Suvorov, ktorý bol príslušníkom sovietskej vojenskej rozviedky GRU.⁵ Suvorov v roku 1978 utiekol do Veľkej Británie, kde našiel nový domov a stal sa obľúbeným autorom kníh s vojnovou tematikou. Asi najviac ho preslávili diela pojednávajúce o Specnaz, ktoré vzbudili na Západe senzáciu, pretože o týchto elitných sovietskych oddieloch sa dovtedy vedelo len veľmi málo. Suvorovove knihy o Specnaz sa však stretli s kritickým postojom odborných kruhov, mnohí ho obviňovali z fabulovania a vymýšľania hotových legiend o sovietskych špeciálnych útvaroch.

V Čechách sa problematike špeciálnych síl vo všeobecnosti momentálne venuje najmä Marek Chlábek, ktorý sa po páde „železnej opony“ dokonca dvakrát zúčastnil kurzov Specnaz organizovaných ruskými inštruktormi a informácie mal doslova z prvej ruky. Chlábek je nielen plodným autorom rôznych článkov z prostredia armády, elitných jednotiek a základov prežitia v divokej prírode, ktoré uverejňuje na svojej internetovej stránke www.specnaz.cz, ale vydal aj publikáciu o ruských špeciálnych útvaroch a ich technikách prežitia a pôsobenia na nepriateľskom území.⁶

¹ Pozri STILWELL, Alexander. *Speciální síly v akci*. Praha : Deus, 2009; CAWTHORNE, Nigel. *Elitně jednotky. Od perzských Nesmrtelných po Delta Force*. Praha : Ottovo nakladatelství, 2010.

² Pozri ROBINSON, Mike. *Bojové umění SAS*. Praha : Naše vojsko, 2004; DAVIES, Barry. *SAS (Special Air Service). Ilustrovaná historie*. Praha : Naše vojsko, 2004; McNAB, Chris – DOUGHERTY, Martin J. *Metody boje SAS*. Praha : Deus, 2009; ZALOGA, Steven J. *Pointe du Hoc – Den D, 1944. Rangeři razí cestu vpřed*. Praha : Grada, 2011.

³ GRU – Hlavná spravodajská služba sovietskeho generálneho štábu.

⁴ BRUMMER, Alexandr. Legenda studené války. In *Válka REVUE speciál. Speciální jednotky celého světa*, 2012, s. 24.

⁵ Pozri jeho diela SUVOROV, Viktor. *Útvary Specnaz. Důvěrná zpráva o elitních sovětských jednotkách*. Brno : Jota, 2000 a SUVOROV, Viktor. *Specnaz. Příběh sovětských speciálních sil*. Praha : Naše vojsko, 2007.

⁶ CHLÁBEK, Marek. *Záškodník. Techniky jednotek Specnaz pro skryté a dlouhodobé přežití v týlu nepřítel*. Litovel : Nakladatelství Marek Chlábek, 2003.

K vyššie uvedeným dielam pribudla v roku 2011 kniha Carey Schofieldovej pojednávajúca nielen o Specnaz, ale aj o sovietskych/ruských výsadkových jednotkách (VDV – v ruštine „vozdušno-desantnije vojska“).⁷ Nespornou výhodou tejto publikácie je skutočnosť, že Schofieldová precestovala v 80. a na začiatku 90. rokov 20. storočia takmer celý Sovietsky zväz, navštívila niekoľko desiatok vojenských základní (vrátane všetkých divízií VDV okrem vitebskej a päť brigád Specnaz) a ako pozorovateľka sa zúčastnila záverečnej fázy vojenskej intervencie ZSSR v Afganistane na sklonku 80. rokov minulého storočia. Za ten čas sa stihla zoznámiť s vysokými dôstojníkmi armády ZSSR a neskôr Ruskej federácie, pričom mnohí z nich sa dostali aj do najvyšších politických funkcií v štáte (Alexander Lebed, Pavel Gračov). Počas pobytov na základniach VDV a Specnaz výcvik príslušníkov týchto jednotiek nielen podrobne sledovala, ale sama sa zúčastnila niektorých cvičení (strelba z pištole, pušky, guľometu, simulovanie skutočnej bojovej situácie, prepadový kurz...). Aj preto je táto publikácia veľmi zaujímavá, keďže doslova minimum publicistov zo Západu dostalo v dobách studenej vojny možnosť preniknúť tak blízko k sovietskym špeciálnym jednotkám.

Kniha má 240 strán a je rozdelená na 8 kapitol, ktoré dopĺňa čierno-biela obrazová príloha. V nej sú reprodukcie fotografií významných veliteľov z VDV a Specnaz, ale aj snímky z výcviku vojakov a ukážky niektorých zbraní a výstroje príslušníkov oboch oddielov. Pristavíme sa teraz podrobnejšie pri jednotlivých kapitolách. Prvá má názov *Bojové jednotky svetovej úrovne* a autorka v nej na sedemnástich stranách predovšetkým podrobne vysvetľuje ako a prečo bola táto kniha napísaná, predstavuje svoje zdroje a osoby z prostredia VDV a Specnaz, ktoré boli pri jej výskume najviac nápomocné. Popisuje každú jednotku, ktorú osobne navštívila a zároveň pripája stručný úvod k histórii a činnosti týchto oddielov. Na strane 13 však nájdeme nepresné tvrdenie, že „na rozdiel od niektorých západných jednotiek nejsou brigády Specnaz cvičeny jako jednotky protiteroristické“.⁸ Pritom v oddieloch Specnaz, spadajúcich momentálne pod FSB, pôsobí tzv. útvar Alfa (tím Alfa), ktorý je považovaný za jednu z najúspešnejších protiteroristických jednotiek na svete s veľmi vysokou mierou úspešnosti likvidácie teroristov a záchrany rukojemníkov. Je však možné, že autorka mala na mysli len oddiely armádnych Specnaz GRU, ktorých činnosť sa v ZSSR nezameriavala primárne na boj proti teroristom.

V druhej kapitole s názvom *Na špici sovětské válečné moci* podrobne rozoberá históriu vzniku výsadkových oddielov od 20. rokov 20. storočia, ich pôsobenie v 2. svetovej vojne, až do 50. rokov 20. storočia, keď vznikli moderné VDV vedené generálom Vasilijom Filipovičom Margelovom (veliteľ VDV v rokoch 1954 – 1979, s prestávkou v rokoch 1959 – 1961 kvôli vážnemu disciplinárnemu previneniu). Podobne sa venuje aj histórii vzniku oddielov Specnaz, pričom často cituje vyjadrenia veliteľov týchto útvarov o hlavných úlohách Specnaz, ich výcviku, metódach boja a pod. Pre českého a slovenského čitateľa je kapitola o to zaujímavejšia, že v nej autorka stručne opisuje účasť oddielov VDV a Specnaz na invázii vojsk štátov Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968.

Vojne ZSSR v Afganistane (1979 – 1989) venovala Schofieldová dve kapitoly a môžeme skonštatovať, že patria obsahovo medzi najzaujímavejšie. V kapitole *Intervence v Afghánistánu* približuje hlavné dôvody, prečo sa Sovietsky zväz rozhodol vyslať svoje vojská do

⁷ V pôvodnom vydaní SCHOFIELD, Carey. *The Russian Elite: Inside Spetsnaz and the Airborne Forces*. London : Greenhill Books, 1993.

⁸ SCHOFIELD, Carey. *Ruská elita. Brigády Specnaz a výsadkové jednotky*. Praha : Naše vojsko, 2011, s. 13.

tejto moslimskej krajiny. Následne prechádza priamo k priebehu bojov, pričom sa usiluje sústrediť na pôsobenie príslušníkov VDV a Specnaz (v menšej miere) v boji proti afgánskym povstalcom (dušmanom). Tieto riadky sa čítajú nesmierne pútavo, pretože sú doslova nabité svedectvami jednotlivých vojakov špeciálnych oddielov a popisujú konkrétne bojové situácie. Stručne sa pristavila aj pri hodnotení kvality afgánskej armády (spojenec ZSSR v boji proti povstalcom) a jej niekedy doslova ťažkopádnej spolupráci so sovietskymi jednotkami.

V štvrtej kapitole s názvom *Nová krev v Afghánistánu* pokračuje Schofieldová v podrobnom a pútavom rozprávaní o účasti oddielov VDV a Specnaz vo vojne. V tejto časti nájde čitateľ najviac informácií o pôsobení Specnaz v boji. Okrem činnosti VDV a Specnaz píše autorka aj všeobecne o priebehu vojny v Afganistane počas jednotlivých rokov, najznámejších bitkách i dôvodoch, prečo sa Sovietsi nakoniec museli v roku 1989 z tejto krajiny definitívne stiahnuť. Spomínané dve kapitoly o pôsobení vojsk ZSSR v Afganistane sú užitočné pre každého, koho zaujíma história tohto konfliktu, nielen úlohy VDV a Specnaz (nedá nám nespomenúť, že literatúry o priebehu intervencie ZSSR v Afganistane je na našom trhu žalostne málo, takže uvedené kapitoly sú v tomto smere vítanou „posilou“).

Budování moderní elity je názov piatej kapitoly, v ktorej sa Schofieldová zamerala na vykreslenie pomerov v ZSSR a jeho armáde po nástupe Michaila Gorbačova k moci. Predovšetkým mapuje obdobie po stiahnutí vojsk z Afganistanu v roku 1989 a poukazuje na prevratné politické zmeny v ZSSR i jeho satelitoch v strednej Európe. V tejto časti prináša Schofieldová podrobné zhodnotenie stavu VDV po roku 1989, opisuje v akých mestách boli oddiely dislokované, aké tam panovali pomery, kto im velil a ktoré jednotky v rámci VDV mali najlepšiu reputáciu. V kapitole sa tiež zaoberá tréningom vojakov Specnaz, po prvýkrát spomína, na čo inštruktori kládli najväčší dôraz a popisuje nesmierne náročný fyzický výcvik, ktorí museli uchádzači absolvovať. Postrehli sme tu ale aj určité nedostatky. Žiadalo by si to plnohodnotnejšie informácie o výcvikových metódach Specnaz. Napríklad bojové umenie sambo, ktoré vyvinuli Specnaz, spomína Schofieldová len raz, aj to v podstate jednou vetou. V celej publikácii nenájdeme ani slovo o ďalších technikách boja Specnaz (tzv. systema), pričom to sú termíny pre Specnaz typické a bolo by potrebné ich konkrétne vysvetliť a zhodnotiť. Rovnaké nedostatky vidíme aj v predstavení tradičných zbraní útvarov Specnaz. Schofieldová ich popisuje len v jednom odstavci (s. 157) a aj to nespomína všetky. Vojaci Specnaz sú povestní v ovládaní a vrhaní chladných zbraní i bojovej lopatky, no tú autorka pri vymenúvaní zbraní a výstroje príslušníkov Specnaz nespomína. Len pre porovnanie, Viktor Suvorov venuje bojovej lopatke vo svojej publikácii o Specnaz dokonca niekoľko strán!⁹

Aby sme však poukázali aj na pozitíva, v piatej kapitole nájdeme zaujímavú stať o politických skúškach, ktoré museli príslušníci Specnaz absolvovať. Schofieldová v tejto súvislosti cituje dôstojníka Specnaz: „*Musel jsem odpovědět, co bych udělal, kdybych byl na výzvědné misi na nepřátelském území a náhle bych se ocitl tváří v tvář ženě s malým dítětem. Řekl jsem, že bych je samozřejmě bez hluku zabil, pokud by tedy nebyl důvod nejdříve ženu vyslechnout. Jenže ona to byla politická zkouška, při které správná odpověď zněla, že bych si s ní měl promluvit a přesvědčit ji o správnosti socialistických principů. Za žádnou cenu jsem se prostě nemohl přinutit, abych řekl takovou blbost. Tím jsem si ovšem nadlouho zarazil další postup.*“¹⁰

⁹ SUVOROV, Viktor. *Útvary Specnaz. Důvěrná zpráva o elitních sovětských jednotkách*, ref. 5, s. 5-7.

¹⁰ SCHOFIELD, Carey. *Ruská elita. Brigády Specnaz a výsadekové jednotky*, ref. 8, s. 133.

V šiestej kapitole *Ve službách hroučící se říše* autorka vykresľuje pomery v ZSSR tesne pred jeho rozpadom v roku 1991 a akú úlohu v týchto neľahkých mesiacoch pred pádom režimu zohrávala armáda a oddiely VDV. Zameriava sa na priblíženie najproblematickejších lokalít v rámci ZSSR, kde dochádzalo k bojom medzi rôznymi etnikami (hlavne oblasť Kaukazu). Tieto udalosti popisuje cez prizmu vysokých armádnych dôstojníkov, väčšinou veliteľov VDV. Lenže o Specnaz nenájdeme v tejto časti takmer ani zmienku. Kapitola je veľmi podrobná a opäť veľmi zaujímavá, Schofieldovej štýl písania je nesmierne sugestívny a dokáže čitateľa doslova vtiahnuť do deja. Lenže problém je v tom, že v knihe o ruskej elite s podtitulom o brigádach Specnaz jednoducho čakáme tých informácií o Specnaz podstatne viac. Od šiestej kapitoly je to v tomto smere už len horšie a jednotky Specnaz sú odsunuté do úzadia na úkor podrobnejších správ o činnosti VDV. Je evidentné, že autorka mala viac kontaktov na vysokých miestach medzi výsadbákmi, než medzi dôstojníkmi Specnaz, a preto zobrazuje tieto udalosti častejšie z pohľadu veliteľov VDV. Nevyhla sa ani chronologickej nepresnosti, na strane 170 píše, že v Poľsku prebehli slobodné voľby v lete roku 1988, pričom to bolo až o rok neskôr.

Aj siedma kapitola *Převrat a po převratu* je podrobným priblížením udalostí v Sovietskom zväze v roku 1991, ktoré nakoniec viedli k jeho rozpadu a neskoršiemu vzniku Ruskej federácie. Toto prelomové obdobie je prezentované očami vysokých armádnych dôstojníkov, ktorí na nich boli priamo zaangażovaní (Alexander Lebed', Pavel Gračov, Jevgenij Podkolzin...). Podobne ako v predchádzajúcej kapitole, ani tentoraz nenájdeme o Specnaz takmer ani slovo. Považujeme to za výrazný nedostatok Schofieldovej knihy, pretože drvivá väčšina čitateľov si ju kúpi práve kvôli informáciám o Specnaz a keď o nich v záverečných kapitolách neobjaví skoro nič, určite sa bude právom pýtať, či investovali svoje peniaze správne.

Aby sme to zhrnuli, čitateľ sa dozvie oveľa viac o výsadbákoch, ako o Specnaz. Prečítá si vynikajúco spracované kapitoly o intervencii ZSSR v Afganistane, aj o príčinách a priebehu rozpadu ZSSR, ale nie sme si istí, či je to práve to, kvôli čomu si čitateľ publikáciu zaobstaral. Za negatívum považujeme aj absenciu použitej a odporúčanej literatúry. Ak by sme mali hodnotiť toto dielo len z pohľadu nadobudnutých informácií o Specnaz, tak mu môžeme dať maximálne tri hviezdičky z piatich.

Martin Konečný

ANOTÁCIE, GLOSÝ

JAROŠ, Z. VOJÁCI, VÁLKY A JIHLAVA V LETECH 1741 – 1939. Jihlava : Statutárni město Jihlava 2008, 251 s. ISBN 978-80-254-2809-2

Pri príležitosti 90. výročia vzniku Česko-slovenskej republiky vydalo mesto Jihlava publikáciu *Vojáci, války a Jihlava v letech 1741 – 1939*. Jej autor Zdeněk Jaroš (1941) od roku 1979 do roku 1990 pôsobil ako historik v Jihlavskom múzeu, pričom zrejme predovšetkým v tomto období nabhieral k téme rozhodujúce množstvo pramenného materiálu. K dejinám Jihlavy už pred vydaním tejto práce publikoval viaceré zaujímavé príspevky. Hneď na úvod treba uviesť, že spracovanie vojenských dejín mesta v sledovanom období je chvályhodný čin. A to aj preto, že ani v Českej republike a, žiaľ, ani na Slovensku nie je veľa takých historických prác, ktoré by hlbšie spracúvali vojenské dejiny konkrétneho mesta. Autor význam vojenských dejín mesta uviedol už v úvode knihy na strane 3: „*Královské horní město Jihlava bývalo kdysi nazýváno městem stříbra. Avšak její strategická poloha na česko-moravské hranici předurčila městu také významnou vojenskou roli.*“ Napriek tomu, že autor sa primárne sústredil na obdobie od vzniku stálej armády do zániku československej brannej moci v marci 1939 v súvislosti s Jihlavou, nechýbajú tu ani širšie súvisiace digresie do predchádzajúcich historických úsekov. Kompozične je kniha (popri úvode, registroch a zozname použitých prameňov a literatúry) v podstate členená na dve obsiahle kapitoly. Tie majú názvy *V době habsburské monarchie* a *Ve svobodné republice*. Uvedené širšie koncipované kapitoly sa ďalej členia na konkrétnejšie podkapitoly akcentujúce naj-

mä časové a v menšej miere aj tematické hľadisko. V rámci textu sú prítomné aj graficky rozlíšené vysvetľujúce vsuvky, ktoré text vhodne obohacujú, a takisto obrázky. Čitateľ má prostredníctvom tejto publikácie možnosť bližšie sa zoznámiť so zaujímavými kapitolami vojenských dejín Jihlavy, napríklad s okolnosťami vzniku a existencie stálej vojenskej posádky, vplyvom vojnových konfliktov na hospodárstvo mesta, s interakciou civilného a vojenského sektoru atď. Vojenské udalosti teda autor bližšie interpretuje v priestore mesta, v ktorom do roku 1945 žila početná nemecká komunita. Publikácia má inšpiratívny význam aj pre slovenskú vojenskú historiografiu. Spracovanie vojenských dejín jednotlivých miest je, domnievame sa, možnosť ako bližšie priblížiť a v konkrétnych súvislostiach interpretovať aj veľké udalosti v malých regiónoch. Význam publikácie Z. Jaroša *Vojáci, války a Jihlava v letech 1741 – 1939* nijako neznižujú niektoré drobné formálne a štylistické nedostatky.

P. Chorvát

KUTHAN, Pavel J. V TĚŽKÝCH DOBÁCH. BOJE NA SLOVENSKU 1918 – 1919. Praha : Nakladatelství Corona & Nakladatelství Ares, 182 s., 242 fot. map a ilustrácií. Vyšlo v edícii nakladateľstva Corona Svět armády č. 4. ISBN: 978-80-86158-51-8 (Ares), ISBN: 978-80-86116-62-4 (Corona).

Po viacerých súhrnných prácach o bojoch na Slovensku v rokoch 1918 – 1919, väčšinou – ak nie takmer výhradne – z pera pôvodcov českej národnosti (Karel Vondráček, Zdeněk Ježek, Václav Chaloupecký, Jiří Junek a naposledy Dušan Tomášek. *Nevyhlášená válka. Boje o Slovensko 1918–1920*. Praha : Epoque, 2005) sa do rúk čitateľov dostáva ďalšia publikácia taktiež od českého autora z Hradca Králové, poru-

číka v zálohe a vojenského historika, Pavla J.(aroslava) Kuthana (*1978).

Ide už v odborných kruhoch o známeho autora, ktorý okrem množstva materiálov uverejňovaných na webovej stránky *Pamätník Čestná vzpomínka*, založenej v roku 2005, prispel viacerými článkami a publikáciami k poznaniu dejín československého zahraničného vojska, neskôr nazvaného légiami (napríklad *Česká družina 1914–1916*, *Čs. legionári pohřbení v Jekatěrinburgu 1918–1919*, *Stručná historie čs. boje za svobodu 1914–1920*) ako aj o aktívnych zálohách Armády Českej republiky (*Aktivní záloha 1999–2009*).

Kniha v ôsmich kapitolách: *Československá armáda 28. října – 31. prosince 1918, Obsazení západního a východního Slovenska československým vojskem, Obsazení jižního Slovenska československými legionáři, Boj o Slovensko začíná, Maďarská ofenziva, V protiútok, Mezitím na východě, Ukončení války, v troch prílohách: Československé bojové jednotky v bojích na Slovensku, Československé vojenské hroby, pomníky a památníky z bojů na Slovensku, Mapy a situační plány* (tie spracoval Jiří Chodil) a prostredníctvom viac ako 230 známych i neznámych fotografií z viacerých zbierok, podáva súhrnný a veľmi plastický výklad o bojových operáciách na Slovensku od novembra 1918 až do ukončenia vojny a demobilizácie časti jednotiek v októbri – novembri 1919.

Ako uvádza autor, povedomie o histórii bojov československej armády s maďarskou armádou na Slovensku v rokoch 1918 – 1919 a o ich význame postupom rokov takmer zaniklo a dnes je v Čechách, ale ešte viac na Slovensku, buď neznámou, alebo všelijako deformovanou témou. Na stovky padlých československých vojakov (väčšinou Čechov a Moravanov, ale aj mnohých Slovákov), ako aj na stovky nezvestných a tisícky zranených sa zabudlo. Zavinil to nielen komunistický režim (veď ten skončil už pred viac ako dvoma desiatkami

rokov), ktorý, z pochopiteľných dôvodov, nielen nemal záujem pripomínať väčšinou demokraticky orientovaných legionárov a dobrovoľníkov, ale naopak, zdôrazňoval význam maďarských, českých a slovenských červených vojakov a oslavoval ich, hoci tí objektívne bojovali za integritu Uhorska, a nie za proklamovaný štát robotníkov a roľníkov, slobodu a sociálnu spravodlivosť, ako to tvrdila staršia historiografia v duchu proletárskeho internacionalizmu, alebo ako to dnes tvrdia niektorí dezorientovaní a tendenční publicisti, jednostranne zameraní len proti československej a ešte častejšie „českej“ imperialistickej rozpínivosti. O bojoch ešte len vznikajúcej a slabo vyzbrojenej československej armády proti početne oveľa silnejšej a kvalitne vyzbrojenej maďarskej armáde sa v rokoch 1948 – 1989 alebo mlčalo, alebo sa o nich klamalo. Tento vskutku aj dnes ešte výnimočný zápas, ku ktorému došlo po uzavretí prímerí v Padove i v Belehrade, ktoré maďarská strana pod rôznymi zámienkami napriek porážke vo vojne nerešpektovala (na rozdiel od Nemecka a Rakúska), a v dôsledku toho na Slovensku boje trvali aj po všeobecnom prímerí, ktoré nastalo (malo nastať) po 11. novembri 1918. Pritom, ako na to poukazuje aj Kuthan, československí vojaci sa vracali z rôznych frontov najčastejšie po viacročných vojnových utrpeniach a bez možnosti toho, aby sa mohli aspoň na niekoľko hodín, nehovoriac už o dňoch, zastaviť u svojich príbuzných doma. Napríklad z Brna pochádzajúci taliansky legionár Václav Valníček to vo svojom denníku opísal tak, že vojaci jeho 31. pluku sa z Talianska vracali na Štedrý deň roku 1918 a uvítali ich v Českých Budějoviciach párkami, pivom a kyticami... po dlhom čase zase české párky a české pivo... Telegramom oznámil svojej rodine do Brna, že príde domov. Ale keď vlak prišiel do Brna na piate nástupište, ukázalo sa, že z domácej oslavy Vianoc nebude nič, pretože pre všetkých vydali zákaz opustenia železničnej stanice, hoci Valní-

ček odtiaľ býval len na päť minút. Prečo? Pretože na Slovensku sa stále, resp. opäť, bojovalo. A tak jeho otec, mamička, bratia a deväťročná sestra Jaruška priniesli na vianočný stôl pripravené dobroty a fľašku vína do staničnej čakárne, kde potom spoločne oslávili Vianoce, aby sa vôbec po rokoch aspoň nakrátko videli. Už na druhý deň, 25. decembra 1918, vlak pokračoval ďalej do Napajediel a odtiaľ potom na Nový rok 1919 na Slovensko. A pritom Valníček bol medzi tými šťastnejšími, ktorí sa aspoň na pár hodín so svojou rodinou mohli stretnúť. Stovky iných v jeho transporte, ktorí pochádzali z miest a dedín mimo trate, svojich blízkych nevideli ani pri návrate z frontov svetovej vojny domov a mnoho z nich potom na Slovensku – väčšinou mladých chlapcov a mužov – aj padli...

Prečo je na Slovensku takýto stav, prečo sa boje na južnom Slovensku viac nespomínajú a sú spravidla, až na malé výnimky, aj mimo záujmu miestnych samospráv, slovenských politikov a širšej verejnosti? Zavinila to aj pochybná úroveň vyučovania národných dejín na slovenských školách všetkých stupňov po roku 1989 a celkovo laxný prístup Slovákov k svojej minulosti. Ak by tomu tak nebolo, nemohla by byť u nás taká situácia, že u širšej verejnosti je takmer neznámy význam československých légii pre oslobodenie Slovákov a aj uhájenie územia novovznikajúcej Československej republiky. Svedčí o tom nielen mnoho tristných udalostí, napríklad negatívne ohlasy v časti tlače, odsudzujúce vystúpenia niektorých účastníkov inak aj tak veľmi sporých vernisáží o dejinách légii či na adresu T. G. Masaryka a E. Beneša, ktoré sa v poslednom období uskutočnili v Bratislave i na iných miestach na Slovensku, ale aj (až na výnimky) stav hrobov, pomníkov a pamätných tabúl pripomínajúcich ako zanedbávané miesta pamäti tieto smutné udalosti.

V stručnej anotácii nemožno podrobnejšie Kuthanovu novú knihu analyzovať. Pre

případ jej ďalšieho vydania však treba odporučiť väčšie prihladenie na štúdie a publikácie aj slovenských autorov a historikov (Houdek, Štefánek, Dérer, Šrobár, Čaplovič, Hronský atď.), doplnenie časti o legionárskych pomníkoch aj o zničené pomníky v iných lokalitách (Badín, Vráble, Šahy, Seceď, Bratislava, Komárno atď.) a doplnenie maďarských názvov lokalít, ktoré sú špecialistom známe, ale širšej verejnosti nielen v Čechách, ale aj na Slovensku už dnes nehovoria veľa, alebo by ju mohli dezorientovať, o ich slovenskú podobu. Parkan (Štúrovo) je všeobecne známy, ale už menej sa môžu čitatelia orientovať v tom, že Kürt je dnes Strekov, Perbetu možno identifikovať ako sídlo s pôvodne slovenským obyvateľstvom, a teda aj názvom ako Pribetu. Všetkým čitateľom nemusí byť známe ani to, že Slovenský Meder je dnes Palárikovo. Vhodné by bolo odstrániť aj menšie chyby, alebo preklepy napríklad, ak hovoríme o Leviciach, nemožno písať Levici, ale len Levice či Leviciach, alebo na strane 65 opraviť popis u fotografií legionárov, kde francúzsky legionár nie je vľavo, ale vpravo a námorník, naopak, vľavo.

F. Vrábel

BOYER, Jean Baptiste. *RÉSISTANTS, PARTISANS FRANÇAIS EN SLOVAQUIE 1944 –1945*. Saint Cloud Cedex : Atlante Editions, 2012, 123 s., ISBN 278-2-912671-361

Autor, jeden z francúzskych vlastencov, ktorí sa na území Slovenska zapojili do Slovenského národného povstania, približuje vo svojich memoároch základné informácie o bojujúcich Francúzoch, ako sám píše „po boku Slovákov“ v rokoch 1944 – 1945. Bola to skupina (140) francúzskych vojnových zajatcov, medzi nimi aj jeden absolvent prestížnej vojenskej školy École spéciale militaire v Saint-Cyr, poručík Georges Barazer

de Lannurien, ktorí unikli zo zajateckých táborov v Rakúsku a v Sliezske a ďalej 58 francúzskych civilistov (medzi nimi aj Boyer), ktorí ušli z STO (Service du travail obligatoire – Povinná pracovná služba) na územie Slovenskej republiky a tu sa pridali na stranu partizánov bojujúcich proti nemeckým nacistom. Vznik a pôsobenie francúzskej jednotky na Slovensku zhodnotil armádny rozkaz generála Ch. de Gaulla z 9. decembra 1944 vydaný v Moskve. V ňom sa, okrem iného, uvádza, že francúzski bojovníci sa skvelým spôsobom ďaleko od „Matky vlasti“, zúčastňovali na bojových akciách partizánov na Slovensku, kde často obklopení presilou nepriateľov, podali svedectvo o francúzskom vlastenectve a svojím bojovým zápalom vzbudili u svojich ruských a slovenských druhov obdiv. Časť Francúzov bola internovaná v Balatonboglári a na ďalších miestach v Maďarsku a niekoľkí Francúzi sa dostali na Slovensko po úteku zo zajateckého dôstojníckeho tábora pri Gopfritzi na rakúskom území. De Lannurien a Michel Bourel de la Roncière prešli na Slovensko z internačných táborov v Maďarsku. Ďalšia veľká skupina mladých Francúzov, z ktorých časť neskôr posilnila jednotku francúzskych dobrovoľníkov, bola na nútených prácach nasadená v Dubnici nad Váhom. Do Kantorskej doliny v Turci, kde prebiehalo formovanie francúzskej jednotky, sa zajatci dostali s pomocou príslušníkov slovenského odbojového hnutia.

De Lannurienova rota sa utvorila 12. augusta 1944 a začlenili ju do brigády Milana Rastislava Štefánika. 29. augusta mala rota 99 členov, 2. septembra 145 a maximum – 197 francúzskych príslušníkov dosiahla koncom októbra 1944. Prvých bojov sa Francúzi zúčastnili pri Vrútkach a v Strečnianskej tiesňave. Ďalšie boje boli pri Slovenskom Pravne, Janovej Lehote a na juhozápadnom fronte. Pred veľkým tlakom fašistických nemeckých vojsk ustúpili do hôr, kde sa rozptýlili do niekoľkých bojových skupín. Druhá etapa ozbrojeného

odporu francúzskych dobrovoľníkov medzi novembrom 1944 a januárom 1945 sa už uskutočnila formou partizánskej vojny. Po ukončení vojny sa vrátili do vlasti v polovici roka 1945. Na Slovensku zahynulo 107 francúzskych bojovníkov. Boyer podrobne opisuje podmienky, v ktorých jeho jednotka bojovala. Nedostatok zbraní, potravín, munície a liečiv. Ale, ako zdôrazňuje, napriek dyzentérii (červienke či úplavici) a omrznutým nohám niektorých príslušníkov jednotky, Francúzi bojovali, pretože sa nechceli podrobiť tak ako ich druhovia, ktorí zostali v oddieloch STO, v zajateckých táboroch, alebo na území Maďarska. Malé skupiny sa spájali a potom pod velením už kapitána De Lannuriena bojovali najprv na povstaleckých frontoch a neskôr sa stiahli do hôr, kde pokračovali v odbojovej činnosti za ešte ťažších jesenných a zimných podmienok. Žili v neistote, v hrozných prírodných podmienkach za tuhých mrazov a v snehu. Niektorí Francúzi, ktorí sa dostali do rúk Nemcov, boli zastrelení, iných upálili vo vápenkách. Aj samotný Jean Boyer sa dostal do rúk SS, ale v predvečer popravy sa mu s pomocou domáceho slovenského obyvateľstva podarilo ujsť. Túto francúzsku gerilovú vojnu ukončil až príchod Červenej armády. Boyer sa dostal do vlasti 8. júla 1945.

Mesto Žilina udelilo plukovníkovi De Lannurienovi, povýšenému už na plukovníka, najvyššie ocenenie Čestné občianstvo mesta Žilina – in memoriam v roku 1995. Na jeho pamiatku a pamiatku francúzskych vojakov bola v Žiline po ňom pomenovaná ulica. 25. augusta 1994 odhalili na budove ZŠ Hájik pamätnú tabuľu od akademického sochára Štefana Pelikána. Pod portrétom G. Lannuriena je nápis: „*Bojoval za slobodu francúzskeho i slovenského národa na čele oddielu dobrovoľných francúzskych bojovníkov na Slovensku.*“ Replika pamätnej tabule je umiestená aj v Sklabíni. Taký istý reliéf s francúzskou textovou mutáciou inštalovali 29. júla 1994 za účasti jeho autora

Štefana Pelikána aj na ulici G. Lannuriena v bretónskom prístave Roscoff, kde tento účastník odboja dlhé roky po vojne žil a je aj pochovaný. Plk. Michel Bouriel de la Roncière má pamätnú tabuľu na budove železničnej stanice v Galante s nápisom: „Plk. Michel BOUREL de la Roncière organizátor ilegálnych prechodov 4. septembra 1944 v Galante ťažko zranený a väznený. 2. septembra 2004 vďaka občania Galanty a Klub priateľov Francúzska a Slovenska v Žiline.“

A ako hodnotí po rokoch tento Francúz svoj postoj a dojem, ktorým na neho zapôsobilo Slovensko a Slováci v rokoch 1944 – 1945? Zdôrazňuje, že Slovenské národné povstanie je najlepším dôkazom pre to, že ani zďaleka nie všetci Slováci boli stúpenkami ľudáckeho režimu a v rozhodujúcej chvíli sa vedeli postaviť na správnu stranu a bojovať so zbraňou v ruke za ideály slobody, demokracie a humanizmu. Keď sa pýtal Slovákov, ktorí mu pri úteku z rúk SS pomáhali, prečo to robia, dostalo sa mu odpovedi, že svoje životy riskovali preto, lebo Francúzsko pre nich znamená pojem stelesnenia slobody vo Francúzskej revolúcii a prameň slobody. Boyer k tomu dodáva, že – ako sa presvedčal na každom kroku – Slováci si zachovali svoj obdiv a lásku k Francúzsku a Francúzom napriek tomu, ako sa francúzski politici zachovali k Československu na jeseň 1938 a aj napriek vojenskej porážke Francúzska v júni 1940.

F. Vrábek

PŘÍDAL, Jan a kol. *SOKOLSKÝ OD-BOJ NA MORAVĚ 1939–1945*. Prostějov : Sokolská župa Prostějovská, 2012, 271 s. ISBN 978-80-260-2093-6

Vo februári 2012 uplynulo 150 rokov od vzniku českej telocvičnej jednoty Sokol, ktorej zakladateľ Dr. Miroslav Tyrš, hoci pôvodom Nemeč, jej dal za cieľ povzniesť český národ po stránke „telesnej i mravnej“.

Tyrš dal telesnému cvičeniu štvoraký účel: zdravotný, výchovný, estetický a branný. Zakladateľ Sokola si uvedomoval veľký význam cvičenia pre výchovu, a preto vypracoval podrobné rozvrhy hodín pre všetky vekové kategórie a jednotlivé stupne vyspelosti cvičencov. Vo všetkých sokolských cvičebniach (v priebehu niekoľkých desiatok rokov ich vyrástli stovky a bola to najhustejšia sieť svojpomocne vybudovaných telocviční – ale súčasne aj kultúrnych stánkov: hrávali sa tam divadlá, konali akadémie, rôzne osvetové podujatia, výstavy a prednášky, neskôr premietali aj filmy) to bolo rovnaké. Najprv nástup cvičencov v pozore a pozdrav *Nazdar!* Potom rýchla rozcvička na zahriatie a posilnenie dychu, nástup do družstiev a cvičenie na náradí. Náradie sa počas cvičebnej hodiny striedalo a bolo rozdelené do troch skupín: visy (hrazda, kruhy), podpory (bradlá, kôň na šírku) a gymnastika (preskoky, obratnosť, rovnováha, odvaha a pod.). Nasledovala spoločná súťaživá hra, potom poradové cvičenie v útvaroch, pochody so spevom a záverečný nástup, zápis prítomných a pozdrav na rozchod. Tak cvičili sokoli dvakrát týždenne od detstva až do smrti.

Sokol mal vo svojich poldruhisto-ročných dejinách obdobia rozkvetu i úpadku, zákazov a rušenia organizácie i habanie majetku. V roku 1912 mal už v českých krajinách 1 026 jednôt a viac ako 100 000 členov. Svoj najväčší rozkvet dosiahol v medzivojnovom období, keď mal viac ako milión členov. Najvýznamnejšími sokolskými akciami boli všesokolské zlety, ktoré sa konali raz za šesť rokov. V roku 2012 je to už jubilejný XV. všesokolský zlet – avšak v podstatne menšom rozsahu, ako to bývalo v minulosti. Napríklad v pre nás tragickom roku 1938 sa na zlete len v skladbe mužov s príznačným názvom *Prísaha republiky* predstavilo 27 500 mužov. Sokoli a sokolky boli pripravení bojovať a neskôr aj bojovali... Prezident Beneš mal zviazané ruky a dobre vedel o vlastenectve sokolov,

ktorí rovnako ako delegácia československých generálov, vyslali k nemu delegáciu s posolstvom, a preto sokolov neprijal. Sokoli zaujali podobné stanovisko ako Výbor na obranu republiky: „*Promiňte, pane prezidente, že s Vámi nesouhlasíme. Na tomto hradě vládli čeští králové samostatnému státu a často určovali dějiny Evropy. Zde na tomto hradě se však nikdy neustupovalo. Měli jsme se bránit. Ustoupili jsme sami. Příští generace nás odsoudí, že jsme bez boje odstoupili své kraje. V čem má národ vidět sílu a v co má věřit, když jsme mu vzali armádu, která bez boje opouští pozice? K té cizí zbabělosti připojujeme svou vlastní. Je pravda, že jiní nás zradili, ale my zrazujeme sami sebe.*“

Na XI. všesokolskom zlete v roku 1948 to bolo vcelku až neuveriteľných 585 000 cvičencov – a to všetko dobrovoľne a bez akejkolvek nútenej organizovanosti, či nátlaku, ako to bolo neskôr. Komunistická strana chcela totiž sokolskú myšlienku – v pokrivenom ponímaní – využiť pre seba vo forme spartakiád, ktoré mali nadviazať na sokolské zlety.

Súčasná sokolská filozofka Anna Hogenová vidí zmysel života v pomoci tomu, čomu človek verí. Podľa nej treba žiť z idey, ktorá je mocou. Sokolu sa toto poslanie aj darilo, čoho dôkazom je nielen to, že sokoli patrili od počiatku k najviac telesne zdatným a morálne vyspelým vlastencom a neskôr, v období prvej svetovej vojny, k elite československého zahraničného vojska (légii). Zohrali tiež významnú úlohu pri prevrate v októbri 1918, potom pri obsadzovaní Slovenska v rokoch 1918/1919, zúčastnili sa aj v bojoch o Slovensko v prvom polroku 1919 a mnohí tam aj padli. Sokoli patrili k ideovým oporám predmnichovskej Československej republiky a po okupácii Čiech a Moravy sa významným podielom zapojili do protinacistického odboja. V správe Medzinárodného súdneho dvora v Norimbergu bolo uvedené, že počas 6 rokov okupácie Československa zahynulo okolo 20 000

sokolov. Do odbojovej činnosti sa aktívne zapojila väčšina funkcionárov a činníkov ústredia Českej obce sokolskej (ČOS) aj poprední predstavitelia jednotlivých predsedníctiev sokolských žúp a jednôt. Podľa neúplných správ z jednôt pri povojnovom štatistickom zisťovaní (podchytených bolo len 77 percent sokolských jednôt), bolo v koncentračných táboroch väznených 12 429 príslušníkov Sokola, z ktorých bolo umučených a popravených 4 042 osôb, medzi nimi aj mnohé ženy. Značný počet sokolov padol aj v československých zahraničných jednotkách, v Slovenskom národnom povstaní a v Pražskom povstaní. Sokol bol nositeľom myšlienok slobody a demokracie a väčšina jeho členov (našli sa však aj zradcovia) zostala verná ideálom demokratického a slobodného Československa tak, ako ich hlásali jeho zakladatelia.

V anotovanej publikácii je podaný podrobný prehľad sokolských žúp a ich štruktúra na Morave, potom jednotlivo ich stručné dejiny, pričom dôraz je práve na roky okupácie (1939 –1945) a odboj. Pri každej župe je štatistický prehľad sokolov, ktorí prešli väzením a koncentračnými tábormi, pôsobenie v zahraničných čs. armádach, medailóny najvýznamnejších sokolov s fotografiami a prehľad ďalšej literatúry. Ako pripomínajú autori, napísať takúto prácu je veľmi ťažká úloha, pretože časť dokumentácie zničili sami sokoli za okupácie, aby neohrozili pracovníkov odboja, časť materiálov padla do rúk gestapa a skazu v materiáloch dokonala nepriaznivá doba po februári 1948. Tá priniesla nielen nový zákaz ČOS (prvýkrát organizáciu zakázali nemecké okupačné úrady), ale aj nové prenasledovanie a väzenie pre mnohých sokolov, zamlčovanie ich značného podielu na odboji a aj zničenie väčšiny sokolských archívov nástupníckou organizáciou ČSZTV po zjednotení telovýchovy v Československu podľa sovietskeho vzoru. Publikáciu dopĺňajú krátke *prehľady Sokol v období druhej svetovej vojny* a pred ňou z

pera sokola a sokolského historika Jaroslava Nešpora (rodák z Košíc, jeho otec zakladal Sokol v Slavošovciach) a článok Stanislava Bertona (Čech žijúci v Austrálii) o prípade sokola a stredoškolského profesora Ladislava Vaňka – Jindru, ktorý mal podiel najprv na spolupráci s parašutistami pripravujúcimi potrestanie Reinharda Heydricha a neskôr, ako kolaboranta gestapa, ktorý vyzradil Nemcom mnohých odbojárov, tak aj agenta ŠtB. V komunistickom režime sa Vaněk sám vyzdvihoval ako významný činiteľ odboja, neskôr sa však objavili dokumenty a aj priami svedkovia, ktorí dosvedčili jeho konfidentskú činnosť. Vaněk bol na konci vojny v skupine väzňov, ktorá pod dozorom Nemca Heinza Diaba spálila časť pražského archívu gestapa. Vaněk sa stal v máji 1945 správcom smutne známej Pečkárne v Prahe. Nikto už nikdy nezistí, aké dokumenty tam vtedy našiel a zničil; možno aj mnohé záznamy o sebe... Podľa Bertona vyzradil gestapu viac než sto sokolských odbojárov, ktorí boli pri výsluchoch kruto mučení a viac ako dvadsať ich svoj vlastenecký postoj a vernosť sokolskej myšlienke zaplatila životom.

Ako smutne konštatujú autori publikácie, Sokol sa po novembri 1989 podarilo obnoviť, ale dve chýbajúce generácie sa nepodarilo nahradiť a ČOS už nikdy nedosiahol ten význam, ktorý mala v minulosti. Napriek tomu je význam sokolskej organizácie v novších českých i slovenských dejinách neprehliadnuteľný a jeho dejiny aj významných činiteľov, z ktorých mnohí za slobodu našich národov položili aj svoje životy, treba pripomínať aj takýmito publikáciami.

F. Vrábek

ODSTRČIL, Michal. *BITVA CIZINECKÉ LEGIE: ĐIÊN BIÊN PHÚ.* Brno : Vydáno vlastním nákladem, 2012. 256 s. ISBN 978-80-260-0883-5

Po skončení druhej svetovej vojny sa Francúzi pokúsili obnoviť koloniálne panstvo v juhovýchodnej Ázii a rozpútali dlhotrvajúci konflikt známy ako prvá vojna v Indočíne (1946 – 1954). Ich cieľom bolo opätovne získať do svojich rúk územie dnešných štátov Vietnam, Laos a Kambodža, no narazili na vytrvalý a húževnatý odpor vietnamského národnooslobodzovacieho hnutia (Vietminh) vedeného komunistami na čele s Ho Či Minom. Francúzi, podporovaní Spojenými štátmi americkými, sa zaplietli do vyčerpávajúcej a finančne náročnej vojny, počas ktorej museli bojovať v džungli proti povstalcom Vietminhu a kde nemohli v plnej miere uplatniť svoju prevahu v ťažkej vojenskej technike. V roku 1953 bol za hlavného veliteľa francúzskej koloniálnej armády v Indočíne zvolený generál Eugenne Henri Navarre, od ktorého francúzski politici očakávali, že túto patovú situáciu vyrieši. Navarre sa rozhodol vybudovať opevnenú základňu v severnom Vietname neďaleko hraníc s Laosom, ktorá ležala na dôležitej zásobovacej ceste Vietminhu a poslúžila by ako „návnada“ pre Ho Či Minových bojovníkov. Navarre dúfal, že sa mu k Dien Bien Phu podarí prilákať čo najviac príslušníkov Vietminhu, aby ich za pomoci tankov a ťažkého delostrelectva rozdrvil a dosiahol tak rozhodujúce víťazstvo v Indočíne. Dovtedy totiž Vietminh používal partizánsku taktiku a vyhýbal sa priamej konfrontácii s lepšie vyzbrojenými a vycvičenými Francúzmi. Schyľovalo sa k najkrvavejšiemu vojenskému stretnutiu od skončenia druhej svetovej vojny, bitke o Dien Bien Phu.

Tieto jatky v severovietnamskej džungli sa stali námetom pre novú knihu Michala Odstrčila *Bitva cizinecké legie: Điên Biên Phú*. Odstrčil píše publikácie o francúzskej

Cudzineckej légii, v ktorých sa zaoberá nielen históriou tejto slávnej armády, ale prináša aj podrobný pohľad na najznámejšie bitky cudzineckej légie. Jednou z nich je aj tá o Dien Bien Phu, hoci pre legionárov sa skončila obrovskou tragédiou. Publikácia má 256 strán kvalitného kriedového papiera, pevnú väzbu a obsahuje vyše 100 unikátnych čiernobielych i farebných fotografií zachytávajújúcich krutú realitu bojov o Dien Bien Phu. Okrem fotografií sú v knihe použité i kresby talianskeho umelca Giuseppeho Ravu a českej výtvarníčky Jany Markovej. V diele sú zaradené aj podrobné mapky jednotlivých bunkrov a pevností v Dien Bien Phu s vyznačenými útokmi Vietminhu aj s uvedením dátumov, kedy padli do rúk nepriateľa. Publikácia je rozdelená na desať kapitol, ktoré dopĺňa Úvod, Doslov a stručný zoznam použitej literatúry a internetových zdrojov.

Veľkou devízou knihy je skutočnosť, že autor pri jej písaní čerpal z pamätí vojakov a legionárov, ktorí sa bojov v Indočíne zúčastnili a rozhodli sa o nich podať osobné svedectvo (Erwan Bergot, Jules Roy...). Ich spomienky opäť ožívajú na stránkach Odstrčilovej publikácie, a práve to ju robí nesmierne pútavou a atraktívnou pre čitateľa. Celé dielo je doslova popretkávané vyjadreniami nielen najvyšších francúzskych veliteľov (Eugene Henri Navarre, René Cogne, Christian de Castries), ale aj radových legionárov, či dokonca vysoko postavených príslušníkov Vietminhu (Ho Či Min, Vo Nguyen Giap). Autorov sugestívny štýl písania a časté využívanie priamej reči dokážu čitateľa v niektorých pasážach doslova vtiahnuť do rozstrieľaných zákopov v Dien Bien Phu, kde smrť číhala na každom kroku a nemilosrdne kosila obliehateľov i obliehaných.

Neľudské podmienky, ktorým boli Francúzi i Vietnamci v Dien Bien Phu vystavení, sú plasticky vyobrazené nielen pri popisovaní priebehu bojov, ale aj pri vykreslení utrpenia, ktoré čakalo zranených vojakov

na provizórnych podzemných ošetrovniach. Pôvodne mal lazaret v pevnosti len 42 lôžok (aj tu vidieť, ako hrdí Francúzi podcenili svojho nepriateľa), no to sa už po prvých dňoch vietnamského ostreľovania ukázalo ako zúfalo málo, pretože zranených boli stovky a lekári ich nemali kde umiestniť. Obdiv si zaslúži predovšetkým hlavný chirurg pevnosti, major Paul-Henri Grauwin, ktorý dňom i nocou operoval ranených, a to v absolútne hygienicky nevyhovujúcich priestoroch zatopených a polorozpadnutých bunkrov. Odstrčil využil aj zápisky majora Grauwinu, a tak môže z prvej ruky popísať „operačnú sálu“ v podzemných priestoroch jednej z pevností (s. 150): „*U Dien Bien Phu je snádne uhádnuť pocity sotva dvacetiletého chlapca, jenž dostal kulkou do břicha, je přenesen na nosítkách na ošetrovnu, kde leží v nekonečné řadě umírajících a raněných vojáků. Slyší jen nářek a sténání... Později vyhazuje Vietminh do povětří i elektrický generátor, který dodával světlo i do polních nemocnic. Někteří zranění se tak bojí tmy a myslí si, že nastal jejich konec. Zdravotníci na ně musejí tiše mluvit a lékaři operují dál nebezpečné díry v bříše i pahýly končetin za osvětlení svíček. Na zemi je přitom vidět velké množství zakrvácených orgánů. Tyto scény vypadají jako z hororu, ale je to realita. Během obléhání proběhlo u Dien Bien Phu na ošetrovnách 6 215 hospitalizací, 739 operací, 324 evakuací a 252 úmrtí.*“

Vojaci boli po mesiacoch intenzívnych bojov a bez dostatočných prídeltov jedla a pitnej vody takí vyčerpaní, že niektorí ani neudržia zbrane. Asi nič nevykresľuje lepšie tieto zúfale pomery ako ďalšie zápisky majora Grauwinu, o ktorých Odstrčil píše na strane 164: „...Major Grauwin k tomu i dodává, že jsou i takoví muži, kteří k němu nedávno přišli dolů na obvažiště, aniž by řekli jedině slovo. Nebyli zranění, to vůbec ne. Ale mrtví. Přišli a spadli na zem, ze které se už nikdy nezdvihli. Vypadalo to jako svíčka, která vyhoří a najednou zhasne.“ Aj keď

podmienky na ošetrovniach sa skôr podobali tým v Krymskej vojne o storočie skôr, stále to bolo neporovnateľne lepšie ako na strane Vietminhu. V drvivej väčšine prípadov totiž nebola vietnamským vojakom poskytnutá žiadna lekárska starostlivosť a zranení umierali v strašných bolestiach na bojovom poli v spleti ostnatých drôtov, horiacich trosiek zničených tankov a rozstrieľaných bunkrov.

Samotné hlavné boje o Dien Bien Phu, ktoré prebiehali od 13. marca do 8. mája 1954, opisuje Odstrčil veľmi podrobne v rozsahovo najväčšej kapitole s príznačným názvom *Bitva*. Ide nepochybne o najzaujímavejšiu časť publikácie s detailným vyobrazením bojov medzi Francúzmi a Vietminhom deň po dni. 28. marca 1954 pristálo v Dien Bien Phu posledné francúzske lietadlo so zásobami potravín, vody, liekov a zbraní, ktoré zároveň mohlo odnieť z pevnosti ťažko ranených vojakov. Odvtedy už nebolo možné ranených evakuovať a zásoby sa zhadzovali len pomocou padákov. Odstrčil približuje, ako asi vyzerali pristávacie manévry v Dien Bien Phu a akou ľahkou korisťou boli francúzske lietadlá pre vietnamské delostrelectvo (s. 117): „*Jakékoľiv zásobování, evakuaci raněných nebo bombardování značně komplikuje hustá síť protiletadlové obrany Vietminhu, která byla od samého začátku značně podceňována. Aby letouny nebyly nepřítelům zasaženy, musejí létat více jak 2000 metrů nad zemí. To má ale za následek, že výsadek materiálu má značný rozptyl a část nákladu dopadá i k nepříteli. Kromě toho jsou ještě později jakékoliv lety nad Dien Bien Phu doslova sebevražednými operacemi. Vzletová a přistávací plocha je už úplně rozrytá a stojí na ní pouze ohořelé kostry letounů s přeraženými křídly a proděravělými trupy.*“

V záverečnej časti autor vykresľuje situáciu Francúzov po prehratej bitke a nútený pochod tých, čo prežili, do vietnamských zajateckých táborov. Išlo doslova o pochody smrti (najdlhší meral 900 km) a potvr-

dzuje to i fakt, že počas nich zomrelo viac francúzskych vojakov, ako počas samotnej bitky o Dien Bien Phu! Odstrčil túto krutú realitu pochodov vietnamskou džungľou a pobyt v táboroch nielen podrobne opísal, ale pripojil aj fotografie, na ktorých sú vyobrazení Francúzi, ktorí toto peklo prežili. Pri pohľade na nich súhlasíme so slovami, že sa priveľmi nelíšia od záberov, ktoré urobili spojenci pri oslobodzovaní väzňov z nacistických koncentračných táborov na sklonku druhej svetovej vojny.

Bitka o Dien Bien Phu, ktorá je právom označovaná ako „Stalingrad v džungľi“, sa stala pohrebiskom tisícov francúzskych i vietnamských vojakov. Hlavným dôvodom, prečo Odstrčil toto dielo napísal, je „*pietní vzpomínka na obrovskou statečnost vojáků na obou stranách. Necht' je tato kniha vzpomínkou na hrdinné obránce Dien Bien Phu a pro všechny příkladem v tom, že člověk, ať už se ve svém životě nachází v jakékoliv zdánlivě beznadějně situaci, tak to nemá a ani nesmí nikdy vzdát*“ (s. 250). Neostáva nám iné, len s autorom súhlasiť a túto zaujímavú publikáciu vrelo odporučiť všetkým záujemcom o vojenskú históriu.

M. Konečný

RAŠKA, F. D. *OPUŠTĚNÍ BOJOVNÍCI, HISTORIE RADY SVOBODNÉHO ČESKOSLOVENSKA 1949 – 1961*. Praha : Nakladatelství Academia, Edice Novověk, 2009, 286 s.

Z anglického originálu *Fighting Communism from Afar. The Council of Free Czechoslovakia (East European Monographs, Boulder, Distributed by Columbia University Press, New York 2008)* – Boj komunizmu z diaľky. Rada slobodného Československa (Monografie východnej Európy, Balvan, distribuované Kolumbijskou univerzitou, New York 2008), preložil Vojtěch Pacner.

Kniha sa zaoberá najvýznamnejšou

československou exilovou organizáciou – Radou slobodného Československa (RSČ) *The Council of Free Czechoslovakia* po komunistickom prevrate v ČSR v roku 1948, založenou vo februári 1949 v USA so sídlom vo Washingtone D. C. v rámci tretieho protikomunistického odboja. Napriek dlhému a traumatickému obdobiu bola prvým vrcholným jednotným orgánom politického exilu medzi všetkými národmi v područí Sovietskeho zväzu. Podobne ako *Radio Free Europe* (RFE – Rádio Slobodná Európa) bola financovaná v súlade so zahraničnou politikou USA prostredníctvom neštátnej organizácie *National Committee for a Free Europe* (NCFE – Národný výbor pre slobodnú Európu). Stretávali sa v nej rôzne skupiny reprezentantov politických strán rokov 1945 – 1948, často zodpovedných za benešovskú prosovietsku politiku. Medzi nimi prebiehal tvrdý politický zápas. Pokusy o reformu organizácie a jej riadenie často neboli úspešné a začiatkom 60. rokov minulého storočia sa na dlhú dobu odmlčala, pre mnohých občanov Československa, trpiacich pod jarmom komunizmu, bola symbolom nádeje. V roku 1957 americká strana prestala RSČ financovať kvôli pretrvávajúcim vnútorným rozporom a táto po roku 1967 prakticky nevyvíjala žiadnu činnosť. Napriek mnohým chybám sa významne zapísala do histórie boja proti komunizmu a totalite.

Vznik Rady slobodného Československa bol vyhlásený 20. februára 1949 vo Washingtone, D.C., o čom boli informované vlády hlavných mocností 23. februára a 25. februára 1949 bola o vzniku RSČ v „Prehlásení“ oboznámená medzinárodná verejnosť. Tvorili ju bývalí poslanci, ministri a členovia nekomunistických strán, skúsení politici a diplomati. Cieľom RSČ bolo zjednotenie československých síl v zahraničí v boji proti komunizmu a fašizmu, chránenie čs. demokracie, organizovanie, podpora a aktivity na pomoc čs. utečencom. RSČ bola zložená z 30 členného výkonného výboru,

ktorý zvolil 12-členné prezídium, prezidentom sa stal Zenkl, podpredsedami Lettrich a Majer, generálnymi sekretármi Papánek a Heidrich, členmi boli Černý, Procházka, Dieška, Franek, Osuský, Slávik a Peroutka.

Počiatočná činnosť a rozkol. RSČ bola financovaná Ústrednou spravodajskou službou USA (CIA), mala dve pobočky – regionálne rady v Paríži a Londýne. Pomery v RSČ jej vyčítal *Výbor pre slobodnú Európu* pre jej nereprezentatívnosť a slabú aktivitu. Prvý rozkol nastal v názore na zastúpenie (voľbu predsedu) a v časovom obmedzení funkcionárov (2 roky). Dňa 23. januára 1951 bola RSČ rozpustená, odišlo z nej 13 členov, ale už o 2 dni bola obnovená ako *National Committee of Free Czechoslovakia* (Národný výbor slobodného Československa – NVSČ), čím bola rozštiepená na dve organizácie po dvoch rokoch svojej činnosti.

Snahy o znovuzjednotenie RSČ a NVSČ. Na to bol zriadený *Výbor pre slobodnú Európu* s podvýborom programovým a organizačným, 20. apríla 1952 boli prijaté nové stanovky RSČ, ktorá mala mať Výkonný výbor, Zastupiteľstvo a Správnu radu, zvolený nový 23-členný výkonný výbor, vo všetkých orgánoch mala existovať parita veľkých strán. MZV USA vzalo na vedomie zjednotenie čs. exilu, k zjednoteniu však nedošlo kvôli Republikánskej strane.

Skutočné zjednotenie? RSČ podporoval americký *Výbor pre slobodnú Európu*. Prezidentom zastupiteľstva sa stal Osuský, viceprezidentom Majer a Procházka, predsedom Správnej rady Kočvara. Neúspešné rokovanie RSČ s Republikánskou stranou trvalo vyše roka. Až v jeseni 1953 došlo zásluhou Peroutku k ich zjednoteniu.

Reforma Rady. RSČ bola v kríze, bolo ju treba reformovať. Návrh na jej financovanie dal Hlavatý, na zmenu stanov Procházka, na základe čoho bol zvolený nový výkonný výbor, zastupiteľstvo sa rozdelilo do pracovných výborov: kultúrneho a spoločenského a ekonomického a sociálneho.

Bol vytvorený nový orgán – *Pracovný zbor*, ktorý mal pripraviť memorandum na *Konferenciu mocností v Ženeve*, ale skončil fiaskom.

Nová organizácia rady. Pretože sa nepodarilo odstrániť konflikt medzi vedením výboru a pracovným zborom, bolo 8. januára 1957 zvolené nové zastupiteľstvo (predseda Slávik) a výkonný výbor (predseda Zenkl). V roku 1958 zastupiteľstvo schválilo nové stanovky a bolo zvolené nové vedenie rady (predseda Lettrich, Zenkl predseda výkonného výboru). V roku 1959 sa vytvoril *Politický výbor* (tajomníci Lettrich a Heidrich), ktorý 9. 9. 1961 oznámil vytvorenie novej organizácie – *Výbor slobodného Československa* – ako politickej organizácie zástupcov demokratického Československa a prijatie jeho stanov. Výbor na určitú dobu nahradil RSC ako člen *Zhromaždenia porobených európskych národov*, čím nastal dlhý rozpor v RSC. V rokoch 1972 – 1974 došlo k obnoveniu a znovuzjednoteniu RSC, ktorá mala zastupiteľstvo (R. Fraštacký) a výkonný výbor (M. Povolný).

Národnostná otázka. Týkala sa vzťahu Čechov a Slovákov, ktorá dominovala v celej činnosti RSC, proti Československu bola *SNR v zahraničí* (Sidor), *Slovenská liga v Amerike* i *Slovenský oslobodzovací výbor* (Ďurčanský), parita nebola nikdy dodržaná. Otázka odsunu sudetských Nemcov bola považovaná za nezrušiteľnú a RSC bola proti oživovaniu sudetského revanšizmu. Rusíni žiadali o svoje práva, ale našli málo porozumenia. Osobitnou národnosťou boli Maďari, ktorí z ČSR dokázali iba zasielať memorandá a protestovať v OSN vraj pre utlačanie.

Rada a utečenci. Československí utečenci po Februári 1948 tvorili tretiu vlnu emigrácie v počte asi 24 000, boli umiestňovaní v utečeneckých táborech v britskej a americkej zóne Rakúska a Ne-

mecka. Podporoval ich *American Fund for Czechoslovak Refugees* (Americký fond pre československých utečencov). V roku 1953 americký Kongres prijal zákon o pomoci utečencom. RSC sa po svojom vzniku pričínila o vznik mnohých fondov pomoci. V Európe najúčinnejšiu pomoc poskytovala *Anglo-československá spoločnosť pomoci utečencom* (Anglo-Czechoslovak Refugee Welfare Organization).

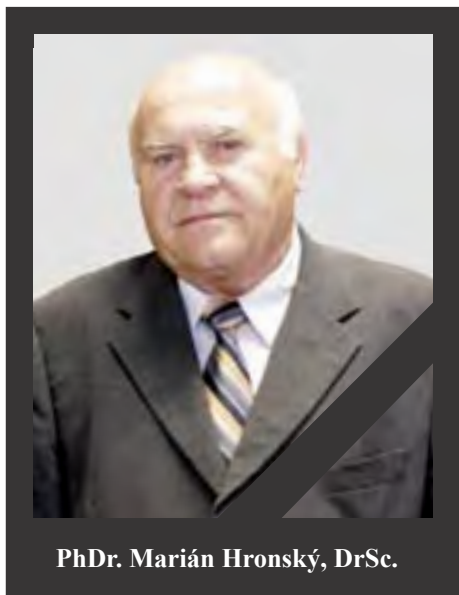
Zapojenie do medzinárodných organizácií. RSC sa zapojila do: *European Movement* (Európskeho hnutia), *Council of Europe* (Rady Európy), československí politici vytvorili *Provisional National Council of the European Movement* (Dočasnú národnú radu Európskeho hnutia – zastupovala RSC) a konkurenčné *Czechoslovak Assembly for the European Movement* (Československé zhromaždenie pre európske hnutie) a do najdôležitejšej organizácie *Assembly of Captive European Nations* – ACEN (Zhromaždenie porobených európskych národov). RSC po znovuzjednotení sa aktívne zapojila do Helsinského procesu – *Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe* (KBSE).

Na konci knihy je uvedených 598 poznámok, ďalej Zoznam prameňov a literatúry, 8 strán obrazovej prílohy, Skratky, Politické strany NF 1945 – 1948, Čs. politické strany v exile po r. 1948 a Menný register.

Po novembri 1989 RSC nadviazala spoluprácu s politickou reprezentáciou v ČSFR, exponovala sa za zachovanie spoločného štátu a po jeho rozdelení v roku 1996 sa reorganizovala na *Radu vzájomnosti Čechov a Slovákov* (predseda M. Povolný). Napriek rozdielnosti názorov medzi čs. exulantmi po celom svete bolo vytvorenie RSC dôležitou a pozitívnu udalosťou. Je len na historikoch zabezpečiť, aby sa jej dostalo náležitého ocenenia a aby nebola zabudnutá.

KRONIKA

NEKROLÓG ZA MARIÁNOM HRONSKÝM (1940 – 2012)



PhDr. Marián Hronský, DrSc.

3. júna 2012 po ťažkej chorobe zomrel PhDr. Marián Hronský, DrSc., významná osobnosť slovenskej historickej obce, ktorý stál pri zrode prvého vojenskohistorického pracoviska na Slovensku a značnú časť svojho aktívneho života neodmysliteľne spojil s Vojenským historickým ústavom Bratislava. Jeho smrť sa nás všetkých dotkla o to viac, že odhliadnuc od posledných niekoľkých mesiacov sa ešte stále s veľkým nadšením a húževnatosťou jemu vlastnou, napriek tomu, že už prekročil prah 70-ročného životného jubilea, zapájal do riešenia nastolených vedeckých problémov z pozície vedeckého pracovníka Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied v Bratislave.

Marián Hronský sa narodil 24. augusta 1940 v Novej Bani, okres. Žarnovica. Stredoškolské vzdelanie ukončil maturitou na jedenásťročnej strednej škole v Partizánskom. Roku 1957 začal študovať na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Štúdium v odbore história – filozofia ukončil v júni 1962 štátnymi záverečnými skúškami a obhajobou diplomovej práce. Na základe systému tzv. umiestneniek nastúpil od 1. júla ako odborný pracovník do svojho prvého zamestnania v Múzeu Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. Pôsobil v historickom oddelení múzea a vedecky sa orientoval predovšetkým na skúmanie vzniku a bojovej činnosti 1. čs. armády na Slovensku v čase SNP. Prvú vedeckú rozsiahlejšiu prácu *Boje povstaleckej armády na Ostrom* publikoval v Zborníku múzea SNP (Martin 1966). Po úspešnom konkurznom pokračovaní sa stal pracovníkom Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici.

Zlomovým dátumom v jeho živote bol prvý októbrový deň roku 1967. Vtedy sa začala jeho takmer 40-ročná úspešná profesná dráha, ktorú spojil s takpovediac druhým domovom – vojenskohistorickým pracoviskom – Oddelením vojenských dejín Slovenska pražského Vojenského historického ústavu, neskôr Vojenským historickým ústavom Bratislava. Tu svoj um a úsilie vynaložil v prospech vojenskej historickej vedy.

V mnohokrát neľahkých pracovných podmienkach napísal desiatky vedeckých štúdií, odborných prác a popularizačných článkov, osobitne z problematiky vojenských dejín Slovenska 1914 – 1920, s ktorými sa odborná, ale aj laická verejnosť stretávala na strán-

kach domácich a zahraničných vedeckých a vedecko-populárnych časopisov. Výsledkom vedeckej činnosti PhDr. Mariána Hronského, DrSc. a jeho tvorivých schopností však boli viaceré úspešné vedecké monografie. Treba osobitne vyzdvihnúť vysoko hodnotené a doposiaľ neprekonané dielo *Slovensko pri zrode Československa* či jednu z posledných jeho prác *Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920*, ktorá sa dočkala aj svojej anglickej jazykovej mutácie a v poslednom období aj prepracovaného vydania. Netreba však zabudnúť ani na práce: *Vojenské dejiny Československa 2. Od roku 1526 do roku 1918*; *Vojenské dejiny Československa 3. Od roku 1918 do roku 1939*; *Vojenské dejiny Slovenska IV., 1914 – 1939*; *Slovensko v 20. storočí, druhý zväzok. Prvá svetová vojna 1914 – 1918*.

O odbornej erudícii nášho kolegu a priateľa svedčí aj jeho osobný podiel na realizácii takých významných projektov, akými pre slovenskú historiografiu a prehĺbenie historického vedomia nášho národa boli dvojzväzkové *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti*, *Kronika Slovenska 2*, *Slovensko v 20. storočí* či *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*.

Okrem vlastnej vedeckej činnosti sa ako uznávaný odborník aktívne zapojil do tvorby koncepcie rozvoja slovenskej vojenskej historickej vedy a do následnej realizácie viacerých z nej vyplývajúcich vedeckých zámerov, projektov a počinov. Vymenovaním do funkcie riaditeľa, neskôr vedúceho oddelenia starších dejín Odboru vojensko-historických výskumov, prevzal na seba aj zodpovednosť za napĺňanie poslania a smerovania tohto vedeckého pracoviska. Nemožno obísť ani jeho podiel na činnosti Spoločnosti Milana Rastislava Štefánika, Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, v ktorej dlhé roky zastával funkciu člena jej výboru a predsedu sekcie pre vojenské dejiny, ako aj jeho pôsobenie vo vedeckých radách Ústavu politických vied Slovenskej akadémie vied a Vojenského historického ústavu, či v redakčnej rade časopisu *Vojenská história*. V poslednom období treba zvlášť vyzdvihnúť jeho podiel na organizovaní *Dní Milana Hodžu*.

Výsledky jeho práce boli ocenené na rôznych úrovniach. Dovolím si pripomenúť najvyššie rezortné ocenenia, ktoré obdržal z rúk ministra obrany Slovenskej republiky, či náčelníka Generálneho štábu ozbrojených síl Slovenskej republiky, ktorý mu v roku 2010, pri príležitosti významného životného jubilea udelil ako ocenenie významných zásluh v oblasti slovenskej vojenskej histórie *Pamätnú medailu náčelníka Generálneho štábu ozbrojených síl Slovenskej republiky*.

Počas celého obdobia, ktoré sme spoločne prežili vo Vojenskom historickom ústave, ako aj mimo neho, som ho vnímal nielen ja, ale všetci tí, s ktorými prišiel do kontaktu, ako človeka priateľského, s pevným charakterom, nadovšetko milujúceho život. Spomienku na Mariána Hronského, významného vedca-historika a vzácneho človeka, si navždy uchováme v našich srdciach a pamäti.

Češť jeho pamiatke!

M. Čaplovič

11. KONFERENCIA EUROATLANTICKEJ PRACOVNEJ SKUPINY PRE ŠTÚDIUM KONFLIKTOV V BELEHRADĚ 23. – 27. MÁJA 2011

11. ročník konferencie Euroatlantickej pracovnej skupiny pre štúdium konfliktov sa konal v dňoch 23. až 27. mája 2011 v hlavnom meste Srbskej republiky – v Belehrade. Konferenciu organizoval srbský Inštitút pre strategický výskum v spolupráci so švédskou Akadémiou národnej obrany. Názov 11. konferencie bol: *Regulárny a neregulárny vojnový stav – Skúsenosti z histórie a súčasné ozbrojené konflikty*. Konferencia tak bola zameraná najmä na zdôraznenie rozdielov medzi spomenutými formami vojnového stavu a na bližšiu charakteristiku neregulárneho vojnového stavu. Jej účastníci sa však zamerali aj na niektoré ďalšie parciálne problémy, ktoré s témou úzko súvisia, napríklad koalíčné vojenské intervencie a ich efekt, špeciálne vojenské operácie, vojnové právo a partizánska vojna, politické, ekonomické, vojenské a kultúrno-sociálne aspekty miestnych ozbrojených konfliktov atď.

Na tomto zaujímavom podujatí sa zúčastnilo 52 vojenských historikov zo 14 štátov Európy a taktiež zo Spojených štátov amerických. Dovedna tu odznelo 24 referátov. Aj na tomto ročníku mal svoje zastúpenie Vojenský historický ústav v Bratislave. Konferencie sa zúčastnili riaditeľ VHÚ Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD. a Mgr. Peter Chorvát, PhD.

Zástupca riaditeľa Odboru vojenských historických výskumov Dr. Imrich Purdek si na túto konferenciu pripravil referát Slováci a slovenské ozbrojené sily v mierových operáciách na Balkáne v rokoch 1993 – 2010. Nakoľko sa autor nemohol konferencie zúčastniť osobne, jeho príspevok prečítal v rámci jej druhého dňa Peter Chorvát.

Program konferencie bol už tradične rozdelený do troch dní. V utorok 24. mája bola konferencia otvorená slávnostným príhovorom riaditeľky Inštitútu pre strategický výskum Jovanky Šaranović. V prvý deň konferencie boli jednotlivé príspevky tematicky rozdelené do troch panelov. Prvý panel mal názov *Expedičné operácie*, druhý *Neregulárny vojnový stav* a tretí *Národné vojenské doktríny a partizánska vojna*. Časovo-tematicky sa jednotlivé príspevky sústreďovali predovšetkým na 19. a najmä na 20. storočie.

V rámci exkurzie, ktorá sa uskutočnila v stredu 25. mája 2011, si účastníci prezreli Juho-slovanské vojenské letecké múzeum v Belehrade a v popoludňajších hodinách navštívili aj objekty Petrovaradínskej pevnosti situovanej v blízkosti Nového Sadu.

Druhý deň konferencie boli jednotlivé príspevky opäť rozdelené do troch panelov: *Súčasné vojnové konflikty*, *Kooperácia medzi civilným a vojenským sektorom ako ozdravný faktor*, *Vojenské múzeum a vojenský archív*.

V rámci druhého panelu tohto posledného dňa konferencie odznel aj už spomínaný referát Dr. Imricha Purdeka.

Nadväzujúc na jednotlivé príspevky, odznela zaujímavá a podnetná diskusia. Aj táto neoddeliteľná časť programu konferencie má svoj význam, nakoľko tu boli prezentované viaceré doplňujúce informácie ďalšie možnosti výskumu problematiky.

Celkovo možno povedať, že išlo o veľmi vydarené medzinárodné odborné podujatie. Téma bola veľmi inšpirujúca a v podstate dosť aktuálna. Dávala pomerne dostatočný priestor na preraktovanie momentov národných a taktiež nadnárodných vojenských dejín. Priam symbolické bolo aj konanie konferencie práve v Srbsku, teda v štáte, ktorý má bohaté skúsenosti práve s partizánskou vojnou.

P. Chorvát

12. KONFERENCIA EUROATLANTICKEJ PRACOVNEJ SKUPINY PRE ŠTÚDIUM KONFLIKTOV VO VIEDNI 21. – 25. MÁJA 2012

V dňoch 21. – 25. mája 2012 sa vo Viedni konal 12. ročník medzinárodnej konferencie Euroatlantickej pracovnej skupiny pre štúdium konfliktov. Hlavnými organizátormi tohtoročnej odbornej konferencie boli Vojenské historické múzeum vo Viedni (Heeresgeschichtliches Museum) a budapeštiansky Vojenský historický ústav a Múzeum (Hadtörténeti Intézet és Múzeum). Ako spoluorganizátor sa na podujatí podieľala aj Národná akadémia obrany sídliaca takisto vo Viedni na ulici Stiftgasse (Landesverteidigungsakademie). Názov konferencie bol *Od minulosti po súčasnosť: Idey vojenskej histórie na strategickom, operačnom a taktickom stupni vojny*. Tento názov bol už tradične volený tak, aby umožňoval účastníkom využiť viaceré čiastkové témy, ktoré s hlavnou témou úzko súviseli a boli dokonca vopred uvedené v pozvánkach. Rokovacím jazykom bola angličtina. Za Vojenský historický ústav v Bratislave sa konferencie zúčastnili pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD. a Mgr. Peter Chorvát, PhD. Druhý menovaný na konferencii vystúpil s príspevkom *Vojenské múzeum v Bratislave 1939 – 1945 (Plány verzus realita)*.

Konferencia bola po technickej stránke veľmi dobre pripravená. Samotný konferenčný program bol rozdelený do dvoch dní, teda jednotliví referujúci sa so svojimi príspevkami predstavili v utorok 22. mája 2012 a vo štvrtok 24. mája 2012. Streda bola vyhradená pre exkurziu na hrad Forchtenstein a taktiež do maďarského Fertődu.

Prvý deň konferencie prebiehal v kasárňach Vega – Payer – Weyprecht a zúčastnilo sa na ňom trinásť referujúcich. Je potrebné zdôrazniť, že s výnimkou jedného príspevku o vojenských dejinách stredoveku sa všetky referáty týkali vojenských dejín 19. a predovšetkým 20. storočia, čo v plnej miere odzrkadľuje celosvetový trend vo výbere tzv. ťažiskových tém z hľadiska časovo-tematického.

Ako prvý z referujúcich vystúpil nemecký vojenský historik Martin Hofbauer, ktorý sa vo svojom príspevku zamerlal na *Fortifikačný plán Henricha I. Vtáčkara*. Vo svojom referáte, okrem iného, interpretoval aj viaceré spoločné body nemeckých, rakúskych a uhorských vojenských dejín.

Po ňom nasledoval zaujímavý referát švédskeho historika Gunnara Aseliusa s názvom *Perspektívy denacionalizácie vojenského velenia: Švédci, Prusi, Briti a Rusi v severnej spojeneckej armáde, 1813 – 1814*.

Záverečným referátom prvého bloku konferencie bol príspevok maďarského vojenského historika Tibora Ballu *Uhorskí vojaci, dôstojníci a uhorské oddiely v dualistickej armáde, 1867 – 1914*. Môžeme dodať, že po vystúpeniach jednotlivých referujúcich nasledovala diskusia k problematike panelu. Aj v rámci týchto diskusií odznelo mnoho zaujímavých a podnetných názorov, ktoré jednotlivé príspevky vhodne dopĺňali alebo rozširovali.

Po krátkej prestávke nasledovali ďalšie referáty, ktorých spoločným menovateľom bolo, že sa tematicky dotýkali len 20. storočia a tento moment sa naplno odzrkadlil aj počas druhého dňa konferencie, teda vo štvrtok.

Druhý panel svojím referátom otvoril rakúsky vojenský historik Felix Schneider, pričom sa zamerlal na predstavenie strategického významu Álp pre vojenské operácie jednotlivých armád v 20. storočí.

Irina Bystrovová z Ruskej akadémie vied vo svojom komparatívnom príspevku analyzovala vojenské priemyselné komplexy hlavných superveľmocí v 20. storočí.

Bulharský vojenský historik Dimitar Minchev pertraktovoval otázku účasti obyvateľstva

Macedónie v balkánskych vojnách a počas prvej svetovej vojny. Jeho príspevok vyvolal živú diskusiu viacerých účastníkov konferencie, pričom s niektorými polemickými pripomienkami vystúpil najmä grécky vojenský historik Zisis Fotakis.

V popoludňajšom paneli III hneď na úvod odzneli dva navzájom sa dopĺňajúce referáty Christiana Ortnera z rakúskeho Vojenského historického múzea a Blaža Torkara z Vojenského múzea Slovinských ozbrojených síl. Ich témou bolo nasadenie špeciálnych rakúsko-uhorských, resp. nemeckých útočných skupín v podmienkach prvej svetovej vojny najmä s dôrazom na talianske bojisko. Prvý menovaný historik precízne predstavil dôvody vzniku a nasadenia rakúsko-uhorských útočných skupín. Druhý bližšie priblížil taktiku nemeckých útočných jednotiek počas 12. bitky na Soči a zároveň vyzdvihol osobnosť vtedy poručíka Erwina Rommela.

Záverečným príspevkom tohto panelu bol referát už spomínaného gréckeho historika Zisisa Fotakisa o rozvoji a úpadku gréckeho vojnového námorníctva v období 1909 – 1939.

V dôsledku toho, že dvaja prihlásení historici svoju účasť na konferencii krátko predtým odvolali, boli panely IV a V zjednotené. V rámci posledného panelu prvého dňa konferencie zazneli referáty Roberta S. Rusha, Janusza Zuziaka a Miljana Milkića.

Robert S. Rush zo Spojených štátov amerických poslucháčom priblížil viaceré špecifiká americkej armády v 20. rokoch 20. storočia, a to najmä v súvislosti s prijatím zákona o národnej obrane v roku 1920.

Poľský historik Janusz Zuziak zhodnotil poľské vojenské aktivity v období druhej svetovej vojny. Rovnako zaujímavý bol aj referát srbského historika Miljana Milkića, ktorý sa zamerail na rozhodujúce vojensko-politické momenty v súvislosti s koncom druhej svetovej vojny v bývalej Juhoslávii.

V stredu 23. mája 2012 sa uskutočnila exkurzia na hrad Forchtenstein a do maďarského Fertödu. Pozornosť všetkých účastníkov tejto exkurzie pútala najmä vystavená, rozsiahla zbierka zbraní a výstroja na spomínanom hrade. Pri prehliadke hradu boli dokonca výnimočne sprístupnené priestory niektorých depozitov.

Vo štvrtok 24. mája konferencia pokračovala druhým, záverečným dňom v priestoroch Národnej akadémie obrany.

Príspevky panelu VI sa sústreďovali predovšetkým na vybrané problémy vojenských dejín jednotlivých národov po roku 1945.

Herman Roozenbeek z Holandska prítomných oboznámil s holandským výskumom chemických zbraní v rokoch 1945 – 1966. Kathleen J. Nawyn z Centra pre výskum vojenskej histórie v Spojených štátoch amerických predniesla zaujímavý príspevok ohľadom americkej vládnej politiky vo vzťahu k úplnému eliminovaniu nemeckého militarizmu v rokoch 1945 – 1949. Éva Tulipán z Vojenského historického ústavu a Múzea v Budapešti sa vo svojom príspevku zameraila na niektoré vybrané aspekty Maďarskej revolúcie v roku 1956, najmä na udalosti na Námestí republiky.

V paneli VII najprv odzneli dva príspevky týkajúce sa kórejskej vojny, na ktoré nadviazal tretí referát o histórii Severoatlantického paktu NATO. Bližšie môžeme uviesť, že švédsky historik Per Iko a maďarský historik Tamás Nagy sa zamerail na pôsobenie švédskej, resp. maďarskej vojenskej poľnej nemocnice počas spomínaného vojnového konfliktu. Dieter Krüger – pracovník Militärgeschichtliches Forschungsamt Potsdam – priblížil hlavné momenty strategického myslenia a operačného plánovania v rámci NATO počas studenej vojny.

Kvôli nedostatku času boli nasledujúce dva panely VIII a IX zjednotené do jedného. Poľský vojenský historik Dariusz Kozerański publiku priblížil problémy nasadenia soviet-

skej intervencie v Afganistane, ktoré porovnával so súčasným pôsobením koaličných síl v tejto krajine. Ďalšie dva referáty predniesli slovinskí vojenski historici. Vladimir Prebilić sa zamerail na otázky hospodárskej krízy v súvislosti s vojenským systémom všeobecne, pričom spomenul niektoré ekonomické problémy, s ktorými „zápasia“ aj slovinské ozbrojené sily. Zvezdan Marković pertraktoval otázky transformácie slovinských ozbrojených síl od ich vzniku po súčasnosť. Po týchto referátoch vystúpil srbský vojenski historik Dmtar Tasić s charakteristikou transformácie juhoslovanskej armády v období po prvej a po druhej svetovej vojne.

Záverečný panel sa týkal otázok kultúrneho dedičstva, (vojenských) múzeí a archívov v období mieru a vojny. Francúzsky historik Yves-Marie Rocher vystúpil s príspevkom o postupnom budovaní francúzskeho vojenského múzea po roku 1870. Na tento referát nadviazal Peter Chorvát, ktorý v už spomínanom referáte priblížil základné disproporcie medzi plánmi a výslednou realitou budovania Vojenského múzea v Bratislave v rokoch 1939 – 1945.

Posledným referátom bol príspevok tureckého historika Cemalettina Taskirana o perspektívach a možnostiach spolupráce medzi vojenskými múzeami. Vzhľadom na nedostatok času bola diskusia k tomuto panelu, bohužiaľ, zrušená.

K 12. ročníku konferencie Euroatlantickej pracovnej skupiny pre štúdium konfliktov vo Viedni môžeme ešte uviesť niekoľko všeobecných poznámok. Zopakujme, že aj toto podujatie potvrdilo pretrvávajúci záujem vojenských historikov o moderné dejiny. Veľmi prínosné boli viaceré komparatívne príspevky, ktoré poukazujú na doposiaľ nie celkom využité možnosti pri organizovaní obdobných konferencií. Toto podujatie bolo zároveň výbornou platformou aj na diskusiu o vojenských dejinách a na získanie zaujímavých informácií, ktoré možno následne využiť pre výskum národných vojenských dejín

P. Chorvát

SPOMIENKA NA POPRAVU ČS. DÔSTOJNÍKOV V KAUNICOVÝCH KOLEJÍCH V BRNE

Vo štvrtok 21. júna 2012 sa v Brne – Kaunicových kolejích uskutočnila pietna spomienka pri príležitosti 70. výročia popravy siedmich čs. dôstojníkov na čele s posledným predvojnovým náčelníkom Vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave a veliteľom ilegálnej odbojovej organizácie Obrana národa na Morave, ruským legionárom, divíznym generálom in memoriam Otakarom Zahálkom (1891 – 1942).

Zahálka, po okupácii Čiech a Moravy nacistami, zapísal do kroniky akadémie, okrem iného, aj tieto slová: *„Rozcházime-li se v bolesti nad ztrátou toho, co bylo naší láskou a naším životem, zůstává v nás nezlomná hrdost a čisté svědomí, že jsme byli věrnými a povinnými služebníky nového státu. A tu hrdost československého důstojníka ponese až do hrobu! Loučíme se navždy? Věřím, že nikoli. I já věřím ve vzkříšení, jako to řekl pisatel této kroniky. Láska k vlasti, obětavost nezdolnost a síla v našem národě zůstávají a trvá i víra v lepší budoucnost. Náš národ, tolikrát těžce zkoušený, se opět dočká lepších dob a zachová si svůj jazyk a svou schopnost života pro všechny věky. Hranice, na Bílou sobotu, dne 8. dubna 1939. Brig. gen. Otakar Zahálka, velitel vojenské akademie.“*

Neboli to prázdne slová a tento skutočný vlastenec to spolu so svojimi šiestimi dôstojníckymi druhmi a spolubojovníkmi popravenými 21. júna 1942 (Josef Jakob, František Kopulety, Adolf Matějů, Stanislav Pergler, Jan Svoboda, Jan Valenta), dokázal aj zoči-voči nepriateľom ľudskej kultúry a civilizácie, katom a gestapáckym vrahom českého i slovenského národa. Rodiny popravených vlastencov ich popol z brnianskeho krematória nikdy nedostali, zato museli zaplatiť účet za ich spopolnenie. Rozsudky stanného súdu v Brne vynesené 21. júna 1942 boli vykonané v ten istý deň. Vtedy bolo v Brne popravených ešte ďalších 5 osôb a u mužov bolo v zdôvodnení uvedené, že *„boli v spojení s osobami, které mali účast na činoch nepřítel'ských Ríši“*. Jediná v ten deň v Brne popravená žena Božena Brunclíková, uvedená v zozname pod číslom 12, mala ako zdôvodnenie uvedené, že bola odsúdená za to, že *„schvalovala atentát na SS Obergruppenführera Heydricha a vyzývala na podporu páchatel'ov“*.

Podľa spomienok pamätníkov a dokumentov sa na popravy v Kaunicových kolejích, ktorými prešlo viac ako 35 000 väzňov a zomrelo tu viac ako 1 350 našich hrdinov, chodili pozerat' nemecké ženy i s deťmi a v Brne sa na toto strašné divadlo dokonca predávali vstupenky!

Pietny akt v Brne usporiadala Československá obec legionárska, Jednota Valtice (František Trávníček) a za Jednotu ČsOL Český Brod a Spolek pro mapování vojenských pietních míst o. z. Praha, sa na ňom zúčastnil autor tejto správy.

F. Vrábek

UPOZORNENIE REDAKCIE

V záujme plynulého priebehu redakčných prác Vás prosíme o dodržiavanie určitých zásad pri písaní rukopisov.

Spôsob odovzdávania rukopisov

*Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajú, resp. posielajte zásadne v textových editoroch Word, v iných len na základe dohovoru. **Poznámky je potrebné vkladať pomocou programu WORD na vkládanie poznámok/odkazov pod čiarou – nie písať ich mechanicky vzadu za textom štúdie.** K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu trvalého bydliska i pracoviska, číslo účtu, telefonický a emailový kontakt.*

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

Vzhlľadom na platnosť STN ISO 690 (01 0197) – Dokumentácia. Bibliografické odkazy. Obsah, forma a štruktúra, apríl 1998, je potrebné pri citáciách rešpektovať jej zásady (sú zjednotené s používaním citácií v iných časopisoch, ktoré sa pridržiavajú aj medzinárodného citovania). Za správnosť citovania (obsahovú i formálnu) zodpovedá autor príspevku, redakcia nebude do citácií zasahovať. Na ulahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹ VÁROŠ, Milan. *Posledný let generála Štefánika*. Bratislava : International, 1994, s. 56.

² PEJSKAR, Jožka (ed.). *Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981*. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ ŠPIRKO, Dušan – LUPTÁK, Miroslav. Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 1, s. 9-10.

(u cudzojazyčných zdrojov uvádzať v príslušnom jazyku, napr. anglický zdroj: *In Army History*, 2003, vol. 59, no. 1, p. 13-15.)

⁴ DEIGHTON, Leon. *Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque*. Prel. Kárník, Zdeněk. Praha : Argo, 1994, s. 85.

⁵ PEJSKAR, ref. 2, s. 97.

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref. 2, s. 93.
- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, Dušan et al.
- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha : Naše vojsko; Bratislava : Magnet Press, 1999,
- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu
- pri odkaze na archívny prameň je potrebné uvádzať skratky: f. (nie fond)
šk. (ako škatuľa, nie krabica)
č. j. (s medzerou)
VHA Bratislava, f.; pozri tiež PEJS, O.: ...
Tamže, s. 8. (nie tamtiež)
- najfrekvencovanejšie skratky archívov: SNA Bratislava, VÚA-VHA Praha, VHA Bratislava, NA Praha, AM SNP B. Bystrica,
Číslo poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾ ^{4/}

Používanie skratiek a označovanie

Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

Pri anotáciách a recenziách je potrebné uvádzať ISBN.

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 21 04 Bratislava

tel: 02/48 207713

E-mail: redakciavh@gmail.com

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

AUTORI ČÍSLA

Mgr. Peter CHORVÁT, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Miroslav SABOL, PhD., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

doc. PhDr. Karol R. SORBY, DrSc., Ústav orientalistiky SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

PhDr. Igor BAKA, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

PhDr. Jan ŠTAIGL, CSc., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Ing. Pavel VANĚK, PhD., Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice, Česká republika

Dr. Imrich PURDEK, Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

PaedDr. Róbert LAMOŠ, Kriminalistický ústav PZ, Sklabinská 1, 812 72 Bratislava

PaedDr. Peter BUČKA, PhD., Ľubľanská 11/4, 010 01 Žilina

Vojenská história 3/2012

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
V spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Kontaktná adresa: redakciavh@gmail.com

Grafická úprava: ÚPS

Redakčná rada: doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvai, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., Mgr. Peter Kralčák, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., plk.gšt. v.v. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD., PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. v zál. PhDr. Peter Šumichrast, PhD., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Medzinárodný redakčný kruh: Dr. István Janek, PhD. (Budapest), PhDr. Michal Lukeš, PhD. (Praha), Mgr. Mateusz Gniazdowski, PhD. (Warszawa), Dr. László Szarka, CSc. (Budapest), PhDr. Jiří Rajlich (Praha), Dr. Martin Zückert (München)

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 23. apríla 2012

EV 734/08

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: ÚPS - 5. KRZ Nemšová, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: fotografia približuje ľahké opevnenie nového typu (vzor 37) pevnostného úseku K-VI v Turni nad Bodvou zo septembra 1938.